

Opinnäytetyö (AMK)

Sosiaalialan koulutusohjelma

Sosiaalipalvelutyö

2016

Krista Keloniemi

”ET JUST SAA SEN SILLAN SINNE SIVIILIIN”

– Psykososiaalisen kuntoutuksen merkitys
vaiheittain vapautuvalle vangille

Krista Keloniemi

”ET JUST SAA SEN SILLAN SINNE SIVIILIIN”

- psykososiaalisen kuntoutuksen merkitys vaiheittain vapautuvalle vangille

Rikosseuraamuslaitoksen strategia pyrkii siirtämään rangaistusten painopistettä yhä vapaampiin olosuhteisiin. Laitosseuraamukset pyritään siirtämään vapaudessa täytäntöönpantaviiin seuraamuksiin sekä vankeja pyritään siirtämään enemmän suljetuista laitoksista avolaitoksiin.

Opinnäytetyön tarkoituksena on tutkia Silta-Valmennusyhdistyksen tarjoaman psykososiaalisen päihdekuntoutuksen merkitystä vaiheittain vapautuvalle vangille. Tutkimuskysymykset keskittyivät vankien kokemuksiin kuntoutuksesta, heidän saamaansa tukeen, sekä vaiheittaisen vapautumisen merkityksestä uusintarikollisuuteen ja yhteiskuntaan integroitumiseen.

Opinnäytetyö on laadullinen tutkimus, joka toteutettiin yhteistyössä Silta-Valmennuksen sekä Rikosseuraamuslaitoksen kanssa. Tutkimusmenetelmänä käytettiin puolistrukturoitua teemahaastattelua. Tutkimuksen aineisto koostui kahdeksasta Silta-Valmennuksen vaiheittain vapautuvasta kuntoutujasta, jotka olivat eri vaiheissa omaa kuntoutuspolkuaan. Haastattelut litteroitiin ja litteroitu aineisto jäsenneltiin teemoihin. Haastatteluaineiston analyysissä käytettiin aineistolähtöistä sisällönanalyysiä.

Vaiheittaista vapautumista käytetään vielä hyvin vähän, vuonna 2016 tehdyssä vankitilannekartoituksesta ilmenee, että vain n. 8% vankeusvangeista vapautuu vaiheittain. Rikosseuraamuslaitoksen pyrkimyksenä on vaikuttaa rikoksien uusimisriskiin vähentävästi. Tehdyissä tutkimuksissa on todettu vaiheittaisella vapautumisella olevan hyvin suuri merkitys uusimisriskin kannalta.

Tutkimustulokset osoittivat, että Silta-Valmennuksen tarjoama psykososiaalinen päihdekuntoutus on hyvin merkittävä välivaihe vankeuden ja siviilielämän välillä. Kuntoutujat kokevat tulleen kohdatuksi tasavertaisena ihmisenä, eikä heitä tuomita menneisyyden perusteella. He nostivat myös päivärytmin sekä vertaistuen merkityksen korkealle vapautumisprosessissaan.

Opinnäytetyön johtopäätöksenä voidaan todeta, että vaiheittaisella vapautumisella on suuri merkitys yhteiskuntaan integroitumisen kannalta.

ASIASANAT:

Vaiheittainen vapautuminen, psykososiaalinen kuntoutus, Rikosseuraamuslaitos, uusintarikollisuus, yhteiskuntaan integroituminen

BACHELOR'S THESIS | ABSTRACT

TURKU UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Degree programme in Social Services | Bachelor of Social Services

2016 | 51+8

Krista Keloniemi

”SO THAT YOU CAN JUST GET THAT BRIDGE TO ORDINARY LIFE”

- The importance on psycho-social rehabilitation for prisoners being released in stages

The strategy outlined by the Criminal Sanctions Agency aims to move the punishment to a more free environment. Prison sentences are tended towards punishment in civil life and prisoners from closed to open facilities.

The purpose of this thesis is to study the importance of psycho-social rehabilitation of substance abuse provided by the Silta-Valmennusyhdistys to prisoners to be released in stages. The research questions focus on the experiences of the prisoners, the support they receive, and the importance of being released in stages to the recidivism and being integrated into society.

The thesis is a qualitative study, which was conducted in collaboration with Silta-Valmennusyhdistys and the Criminal Sanctions Agency. The research method was a semi-structured themed interview. The research data consisted of eight prisoners going through release in phases with each one going through a different phase of the freeing process. The interviews were transcribed and the transcribed data restructured into themes. The interview data was analyzed using theme based content analysis.

The staged release is still used rarely; In 2016, a prisoner survey shows that only approx. 8% of prison inmates were released in stages. The aim of the Criminal Sanctions Agency is to reduce recidivism. Studies on the subject indicate a very strong relationship between staged freeing of the prisoners and the risk of recidivism.

The results showed that the psycho-social rehabilitation offered by Silta-Valmennusyhdistys is a very important step, a sort of bridge between prison and civilian life. Rehabilitation patients feel that they are encountered as an equal human beings, and not judged on the basis of their pasts. They also raised the importance of a daily routine and peer support in the freeing process.

The conclusion of the thesis is that being freed in stages is of great importance in terms of becoming integrated in the surrounding society.

KEYWORDS:

freeing in stages, psychosocial rehabilitation, Criminal Sanctions Agency, integration into society

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	6
2 VAIHEITTAINEN VAPAUTUMINEN OSANA SUUNNITELMALLISTA VAPAUTTAMISTA	8
2.1 Rikosseuraamuslaitos	8
2.2 Vankeusrangaistuksen täytäntöönpano vaiheittaisen vapautumisen näkökulmasta	9
2.2.1 Rangaistusajan suunnitelma	10
2.2.2 Valvottu koevapaus	11
2.2.3 Rangaistuksenaikainen kuntoutuja	13
2.2.4 Vapauttamissuunnitelma ja valvontasuunnitelma	14
2.3 Vankiluvun kehitys	15
2.4 Silta-Valmennusyhdistys ry	17
3 PSYKOSOSIAALINEN KUNTOUTUS OSANA VAIHEITTAISTA VAPAUTUMISTA	20
3.1 Tutkimuksen teoreettinen viitekehys	20
3.2 Onko vaiheittainen polku vapauteen merkityksellinen?	21
3.3 Psykososiaalinen kuntoutus	23
3.4 Kriminaalipolitiikka ja uusintarikollisuuteen vaikuttaminen	25
4 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS	29
4.1 Opinnäytetyön tarkoitus, tavoitteet ja tutkimuskysymykset	29
4.2 Tutkimusmenetelmä	29
4.2.1 Teemahaastattelu tutkimusmenetelmänä	30
4.3 Aineiston kerääminen	31
4.4 Haastattelut	32
4.5 Aineiston analyysi	33
5 TUTKIMUSTULOKSET	36
5.1 Päihdekuntoutus välietappina kohti rikoksetonta tulevaisuutta	36
5.2 Millaista tukea Silta-Valmennus tarjoaa?	38
5.3 Kuntoutuksen merkitys uusintarikollisuuden vähenemiseen sekä yksilön yhteiskuntaan integroitumiselle	40
6 SILTA UUTEEN ELÄMÄÄN	43

6.1 Opinnäytetyön eettisyys ja luotettavuus

47

LÄHTEET

49

LIITTEET

Liite 1. Teemahaastattelun runko

Liite 2. Tutkimuslupahakemus

Liite 3. Suostumus opinnäytetyöhön osallistumiseen

Liite 4. Haastateltavien profilointi

Liite 5. Tutkimuslupapäätös

1 JOHDANTO

Kuten Kimmo Hypén (2004, 54-58) on tutkimuksessaan todennut, vankilakierteeseen jääneet rikoksenuusijat ovat suomalaisen aikuisväestön sairain, köyhin ja syrjäytynein väestönosa. Vankilasta vapauduttuaan he jäävät usein ilman tarvittavaa tukea, eikä heillä välttämättä ole paikkaa, minne mennä.

Yhteiskunnassamme yleinen asenne rikoksentekijöitä kohtaan on hyvin negatiivinen, eikä heidän kykynsä parantaa tapojaan uskota. Opinnäytetyöni tarkoituksena on tutkia psykososiaalisen kuntoutuksen merkitystä vaihteittain vapautuvalle vangille. Ajatus opinnäytetyöhöni syntyi työharjoittelussa Tampereen Silta-Valmennuksen Kuntoutussillassa, joka tarjoaa tukea ja psykososiaalista kuntoutusta päihdeongelmaisten sitouttamisessa päihitteettömään ja rikoksettomaan elämään. Toteutan opinnäytetyöni yhteistyössä Silta-Valmennusyhdistyksen sekä Rikosseuraamuslaitoksen kanssa.

Tutkimukseni pohjautuu vankilasta vapautuvien vankien haastatteluihin heidän kokemuksistaan vankilan jälkeisestä psykososiaalisesta yhteisökuntoutuksesta ja sen merkityksestä yhteiskuntaan integroitumisessa, saadun vertaistuen merkityksestä sekä heille annetun tuen vaikutuksesta uuteen, rikoksettomaan elämään.

Sosiaalialan ammattietiikkaan kuuluu puolustaa vähäosaisia ja syrjäytymisvaarassa olevia ihmisiä. Aikuissosiaalityön lähtökohtana ovat asiakastilanteiden kokonaisvaltainen tarkastelu sekä ihmiskäsitys, jossa korostuu asiakaslähtöisyys eli asiakkaan oma tahto sekä hänelle tärkeät ja merkitykselliset asiat. Uskotaan, että ihminen on sisäisesti motivoitunut ja kaikki tapahtuva muutos lähtee ihmisestä itsestään. (Metteri ym. 2014, 32.)

Vankeuslain tarkoituksena on lisätä vangin valmiuksia rikoksettomaan elämäntapaan edistämällä vangin elämänhallintaa ja sijoittumista yhteiskuntaan. Yhteiskuntaan sijoittuminen lähtee pienin askelin, askel kerrallaan. Ensisijaisen tärkeässä asemassa ovat vapautuvan vangin uudet kaveriporukat, jotka tukevat muutosta ja mahdollisesti ovat itse käyneet saman muutoksen läpi aiemmin elämässään.

Opinnäytetyöni on kvalitatiivinen, eli laadullinen tutkimus, sillä haluan antaa kuntoutuville vangeille mahdollisuuden kertoa tuntemuksistaan omien kokemustensa kautta. Koen, että kuntoutujien kokemukset vaihteittaisesta vapauttamisesta ovat tutkimukseni kannalta keskeisimpiä lähtökohtia.

Tulen opinnäytetyössäni nimeämään kaikki haastateltavani kuntoutujiksi riippumatta siitä, ovatko he suorittamassa rangaistuksenaikaista kuntoutusta, valvottua koevapautta tai siviilikuntoutusta. Haluan tällä painottaa Silta-Valmennuksessa tärkeänä osana olevaa ihmisten tasa-arvoisuutta ja sitä, että ihminen kohdataan ihmisenä.

2 VAIHEITTAINEN VAPAUTUMINEN OSANA SUUNNITELMALLISTA VAPAUTTAMISTA

2.1 Rikosseuraamuslaitos

Rikosseuraamuslaitos perustettiin vuonna 2010, kun Rikosseuraamusviraston ohjauksessa toimivat Kriminaalihoitolaitos ja Vankeinhoitolaitos yhdistyivät (Hartoneva ym. 2015, 108). Yhdistymisen yhtenä tarkoituksena oli yhtenäistää linjaa vankeudesta vapauteen ja auttaa siirtymään seuraamuksissa kohti avoimempaa täytäntöönpanoa (Rikosseuraamuslaitos 2016).

Rikosseuraamuslaitos toimii oikeusministeriön alaisena. Rikosseuraamuslaitoksen toiminnan tavoitteena on sekä vankeusrangaistusten, että yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpano pyrkimällä lisäämään tuomittujen valmiuksia rikoksettomaan elämään sekä edistämään heidän sijoittumistaan yhteiskuntaan vaikuttamalla heidän elämänhallintaansa. Rikosseuraamuslaitoksen tehtävänä on tutkintavankeuden toimeenpano, yhdyskuntapalvelun, nuorisorangaistuksen, sakon muuntorangaistuksen, vankeusrangaistuksen täytäntöönpano, ehdolliseen vankeusrangaistukseen tuomittujen nuorten rikosten tekijöiden sekä ehdonalaiseen vapauteen päästettyjen valvonta. Lisäksi tehtäviin kuuluu muu rikosseuraamusten täytäntöönpano sen mukaan, kuin niistä erikseen säädetään. (Laki rikosseuraamuslaitoksesta 953/2009, 1-3§.)

Rikosseuraamuslaitos koostuu keskushallintoyksiköstä, valtakunnallisesta täytäntöönpanoyksiköstä, terveydenhuoltoyksiköstä ja kolmesta rikosseuraamusalueesta. Nämä ovat Etelä-Suomen rikosseuraamusalue (ESRA), Länsi-Suomen rikosseuraamusalue (LRSA) sekä Itä- ja Pohjois-Suomen rikosseuraamusalue (IPRA). Näiden kolmen rikosseuraamusalueen sisällä toimii rikosseuraamuskeskuksia (Rike), jonka alaisuudessa toimivat vankilat ja yhdyskuntaseuraamustoimisto. Jokaisella alueella on oma aluehallinto, jonka alaisuudessa toimii aluekeskus (Alke) sekä arviointikeskus (Arke). Rikosseuraamuslaitoksella on lisäksi oma koulutuskeskus. (Rikosseuraamuslaitos 2016.)

Rikosseuraamuslaitoksen arvoja ovat ihmisarvon kunnioittaminen, oikeudenmukaisuus, usko ihmisen muutokseen, kasvuun sekä turvallisuus. Arvoihin sitoutuminen merkitsee niiden toteutumista kaikissa toiminnoissa sekä rikosseuraamusasiakkaita sekä myös

henkilökuntaa kohtaan. Rikosseuraamusten täytäntöönpanon tulee tukea tuomitun yksilöllistä kasvua ja kehitystä sekä pyrkimystä rikoksettomaan elämään. (Rikosseuraamuslaitoksen strategia 2011-2020, 5, 9.)

KUVA 1. Rikosseuraamuslaitoksen strategia 2011 – 2020.

Rikosseuraamuslaitoksen strategiassa on rangaistusten täytäntöönpanolle asetettu tavoitteita, joilla pyritään siirtämään rangaistusten painopistettä laitosseuraamuksista vapaudessa täytäntöön pantaviin seuraamuksiin sekä rangaistuksen täytäntöönpanossa suljetuista laitoksista avolaitoksiin. Tavoitteena on myös hyödyntää sähköistä valvontaa sekä teknisiä apuvälineitä enenemissä määrin rangaistusten täytäntöönpanossa sekä laajentaa vapauttamisvaiheen eri tukitoimia. (Rikosseuraamuslaitoksen strategia 2011 – 2020, 5, 9.)

2.2 Vankeusrangaistuksen täytäntöönpano vaiheittaisen vapautumisen näkökulmasta

Vankeuslain mukaan rikosseuraamusten täytäntöönpanon tavoitteena on lisätä vangin valmiuksia rikoksettomaan elämään edistämällä vangin elämänhallintaa sekä yhteiskuntaan sijoittumista. Näiden tavoitteiden toteuttamiseksi jokaiselle vangille laaditaan yksilöllinen rangaistusajan suunnitelma koskien rangaistusajan suorittamista, vapauttamista

sekä ehdonalaista vapautta. Vankeuslain toinen tavoite on estää uusien rikoksien teko rangaistusaikana, sillä järjestäytynyt rikollisuus sekä huumausainerikollisuus ovat lisääntyneet vankiloissa. Vankiloissa tapahtuvaa rikollisuutta pyritään vähentämään lisäämällä vankilaturvallisuutta. (Vankeuslaki 767/2005, 2-3§; Hartoneva ym. 2015, 100-101; Myhrberg 2012, 28.)

Vankeuslain mukaan vankeuden sisältönä on vapauden menettäminen tai sen rajoittaminen. (Vankeuslaki 767/2005, 3§). Vankeuslaissa vankeuden täytäntöönpano on suunnitelmallinen ja hallitusti etenevä prosessi (Hartoneva ym. 2015, 100). Rangaistusajan suunnitelman tavoitteet ja sisältö mitoitetaan rangaistusajan pituuden sekä vangin sosiaalisen toimintakyvyn edellyttämällä tavalla. Tavoitteet asetetaan niin, että ne olisivat mahdollista toteuttaa rangaistusajan kuluessa. (Keinänen ym. 2010, 24; Hartoneva ym. 2015, 100–101.)

Opinnäytetyössäni olen tutkinut päihdekuntoutujien vaiheittaista vapautumista Silta-Valmennuksessa. Tutkimuksessa vaiheittaisella vapautumisella tarkoitan rangaistuksenaikaisen kuntoutuksen jälkeen siirtymistä valvotun koevapauden kautta siviiliin. Tutkimukseeni osallistuneet haastateltavat olivat jokainen eri kohdassa omaa vaiheittaisen vapautumisen prosessiaan. Kuitenkin vaiheittainen vapautuminen koskee kaikkia haastattelemani kuntoutujia.

2.2.1 Rangaistusajan suunnitelma

Rangaistusajan suunnitelman pohjana on vankeuslaki. Ennen kuin nykyinen vankeuslaki tuli voimaan, laadittiin rangaistusajan suunnitelmia vain yli kahden vuoden pituisia tuomioita suorittaville. Nykyään rangaistusajan suunnitelma kuuluu laatia kaikille, mutta suunnitelman sisältö mitoitetaan rangaistusajan pituuden mukaan. (Keinänen ym. 2010, 24–26.)

Laadittaessa rangaistusajan suunnitelmaa, otetaan huomioon vangin rangaistusajan pituus, aiemmat vankeusrangaistukset, sekä vangin työ- ja toimintakyky (Keinänen ym. 2010, 24 – 26.) Valtioneuvoston asetukseen vankeudesta (548/2015, 3 l. 15§) säädetään rangaistusajan suunnitelmaan kuuluvan myös vangin sosiaaliset olosuhteet, yksilölliset tarpeet ja voimavarat. Lisäksi suunnitelmasta tulee käydä ilmi tekijät, jotka lisäävät todennäköisyyttä syyllistyä uusiin rikoksiin, näitä vähentävät tekijät sekä myös turvallisuuden liittyvät tekijät.

Rangaistusajan suunnitelma sisältää tiedon vangin sijoittamisesta, toiminnasta rangaistusaikana, valvotusta koevapaudesta ja ehdonalaudesta vapauttamisesta sekä poistumisluvan myöntämisestä. Hyvin lyhyttä rangaistusta suorittavan vangin suunnitelma voi sisältää esimerkiksi tiedot mahdollisesta toiminnasta vankeusaikana, tiedot vangit sijoittamisesta sekä vapautumisajankohdasta. Rangaistusajan suunnitelma on yksi tärkeimmistä välineistä, joilla vangin vankeusaikaa tavoitteineen seurataan. Suunnitelmaa on tarkisteltava säännöllisin väliajoin. Suunnitelmaa vahvistettaessa päätetään, mihin vangin yksilöllisiin, sosiaalisiin ja muihin uusintarikollisuuteen vaikuttaviin tekijöihin pyritään rangaistusaikana vaikuttamaan. (Keinänen ym. 2010, 24 – 26; Hartoneva ym. 2015, 138; Myhrberg 2012, 50-53.)

Vankeuslain (767/2005, 4 l. 6-7§) mukaan rangaistusajan suunnitelma laaditaan arviointikeskuksessa tai muussa täytäntöönpanotoimien aloittamisesta vastaavassa yksikössä. Rangaistusajan suunnitelma valmistellaan yhdessä vankeuteen tuomitun kanssa. Rangaistusajan suunnitelmaa ja siihen sisältyvää vapauttamissuunnitelmaa laadittaessa on tarpeellisessa määrin oltava yhteistyössä tuomitun suostumuksella hänen koti- tai asuinkuntansa sosiaali-, terveys-, asunto- sekä työvoimaviranomaisten, muiden viranomaisten sekä yksityisten yhteisöjen ja henkilöiden kanssa.

2.2.2 Valvottu koevapaus

Valvottu koevapaus on ollut suomessa käytössä 2000-luvulta lähtien. Valvotun koevapauden käyttöönottoon vaikuttivat kohonneet vankiluvut sekä muutokset vankirakenteessa. Tällä tavoiteltiin myös taloudellisia säästöjä, sillä valvotun koevapauden päivittäiskustannukset ovat huomattavasti vankilakustannuksia pienemmät. (Mäkipää 2010, 16-17.) Valvotun koevapauden tarkoituksena on tukea vankien hallittua sijoittumista yhteiskuntaan. Ajatuksena valvotussa koevapaudessa on toimia kannustimena rangaistusajan suunnitelman noudattamisesta. (Hartoneva ym. 2015, 204.)

Vanki voidaan tietyin ehdoin sijoittaa vankilan ulkopuolelle teknisin välinein valvottuun koevapauteen aikaisintaan kuusi kuukautta ennen ehdonalaista vapauttamista. kun taas koko rangaistustaan suorittavalla vangilla pakollinen koevapausaika on kolme kuukautta. Määräaikaista vankeusrangaistusta, elinkautista vankeusrangaistusta sekä koko rangaistusta suorittavat vangit voivat päästä valvottuun koevapauteen. (Myhrberg 2012, 204; Rikosseuraamuslaitos 2016.)

Laki valvotusta koevapaudesta (629/2013, 3§) määrittelee valvottuun koevapauteen sijoittamisen edellytykset. Valvotun koevapauden edellytyksenä on, että koevapaus edistää rangaistusajan suunnitelman toteutumista. Koevapaudessa vanki sitoutuu päihdetömyyteen. Vangin oma halu ja suostumus koevapauteen ovat merkityksellisiä, sillä mikäli vanki ei halua valvottuun koevapauteen, voidaan pitää todennäköisenä, ettei hän noudata koevapauden ehtoja. Lisäksi on tärkeää, että vangin rangaistusaikaisesta käyttäytymisestä ja hänestä saatujen tietojen perusteella voidaan pitää todennäköisenä, että koevapauden ehtoja noudatetaan. Vangilla tulee lisäksi olla koevapauden täytäntöönpanoon soveltuva paikka, kuten päihdekuntoutus sekä asunto. (Mäkipää 2010, 25–26.)

Koevapauteen pääsevällä vangilla voi olla takanaan useiden vuosien vankeusrangaistus, joka on heikentänyt merkittävästi tai jopa katkaissut hänen suhteensa vankilan ulkopuolella. Siksi yhtenä koevapauden erityisenä kohderyhmänä voidaan pitää pitkää ehdotonta vankeusrangaistusta suorittavia vankeja. (Mäkipää 2010, 8-9.) Koevapaudessa oleva voi saada toimeentulonsa palkan, eläkkeen tai muun sosiaaliturvaetuuden kautta. Pääsääntöisesti koevapaudessa vangin on itse ansaittava toimeentulonsa sekä vastattava elinkustannuksistaan, sillä koevapaudessa olevalle ei makseta vankilan toiminta- eikä käyttörahaa. (Mäkipää 2010, 33.)

KUVIO 1: Valvotun koevapauden käyttö 1.5.2016

Rikosseuraamuslaitoksen 1.5.2016 tehdyssä selvityksessä rikosseuraamusasiakkaiden määrässä kerrotaan, että vankeusvangeista 200 oli valvotussa koevapaudessa. Vuonna 2015 vastaava määrä oli 210, eli valvotun koevapauden käyttö on hieman laskenut. Kun vankeusvankien kokonaismäärä oli 2240, voidaan todeta, että valvottua koevapautta käytetään edelleen hyvin vähän, vain 8% vankeusvangeista suorittaa rangaistustaan valvotussa koevapaudessa.

Koevapauden voidaan katsoa olevan suunnattu ensisijaisesti pitkiltä vankeusrangaistukselta vapautuville, joiden katsotaan olevan suuren tuen ja valvonnan tarpeessa. Koevapauksien käytön voidaan todeta keskittyneen avovankiloihin suljettuja vankiloita enemmän. Tämän voidaan katsoa olevan osa vaiheittaista vapautumista, sillä avovankilan jälkeen valvottuun koevapauteen pääsy on luonnollinen jatke. Tutkimustulokset osoittavat, että tietyt avovankilat toimeenpaneavat valvottuja koevapauksia muita enemmän. Taustalla voi olla syitä, jotka liittyvät resursseihin, tietotaitoon, vankilan johdon tai henkilökunnan asenteisiin. Vangin sijoittelu ei saisi kuitenkaan vaikuttaa valvottuun koevapauteen pääsemiseen. (Mäkipää 2010, 122-124.)

2.2.3 Rangaistuksenaikainen kuntoutuja

Vanki, joka kärsii päihdeongelmasta tai jolla arvioidaan olevan erityisiä vaikeuksia selviytyä vapaudessa, voidaan sijoittaa määräajaksi vankilan ulkopuoliseen laitokseen, jossa hän osallistuu päihdehuoltoon tai muuhun tavoitteelliseen toimintaan. (Vankeuslaki 767/2005, 8 l. 9§.)

Ulkopuoliseen päihdehoitolaitokseen voidaan sijoittaa vankilan päihdekuntoutuksessa olleita vankeja jo rangaistuksen aikana, kuitenkin enintään kuuden kuukauden ajaksi. Tämän tulee edistää vangin kuntoutumista sekä rangaistusajan suunnitelmaa. Päihderiippuvaisten vankien ajatellaan hyötyvän myös erilaisista toiminnallisista ohjelmista, joita vankilan päihdekuntoutus ei tarjoa. Vangeille on tarjolla erilaisia perheleirejä, kuntouttavaa työtoimintaa sekä vapauden valmennusta. Vaikka nämä eivät ole varsinaista päihdekuntoutusta, sisältö tukee uutta, päihteetöntä elämäntapaa. (Partanen ym. 2015, 446.)

2.2.4 Vapauttamissuunnitelma ja valvontasuunnitelma

Vangin vapauttamisprosessi muodostuu valvotusta koevapaudesta, ehdonalaisesta vapauttamisesta sekä ehdonalaisen vapauden valvonnasta. Vangin katsotaan suorittaneen rangaistuksensa kokonaan, kun ehdonalaisen vapauttamisen koeaika on umpeutunut. Tavoitteena on vangin hallittu sijoittuminen yhteiskuntaan, yhteiskunnan sekä kansalaisten turvallisuus huomioiden. (Myhrberg 2012, 202.)

Kun ehdottomaan vankeusrangaistukseen tuomittu vanki pääsee suorittamaan rangaistuksensa loppuosaa vapaudessa, puhutaan ehdonalaisesta vapauttamisesta (Hartoneva ym. 2015, 432-433). Vangin vapauttamisen valmistelu aloitetaan hyvissä ajoin ennen vapautumista. Lyhyttä tuomiota suorittavilla vapautumisen valmistelu voidaan aloittaa melko pian vankilaan tulon jälkeen. Pitkää tuomiota suorittavien kohdalla vapautumisen suunnittelu alkaa noin puoli vuotta ennen vapautumista. Vangin suostumuksella vapautta valmisteltaessa yhteistyötä voidaan tarvittaessa tehdä hänen kotikuntansa sosiaaliviranomaisten yms. kanssa, jotta tarvittavat palvelut saadaan järjestettyä. (Rikosseuraamuslaitos 2016; Myhrberg 2012, 202.) Vangin vapautumista valmistellessa rangaistusajan suunnitelmaa täydennetään vapauttamissuunnitelmalla ja valvontasuunnitelmalla. Vapauttamissuunnitelmaa laadittaessa arvioidaan vangin edellytyksiä selviytyä vapaudessa sekä kartoitetaan hänen palvelujen tarpeensa. (Keinänen ym. 2010, 24.)

Jos vapautuva vanki määrätään ehdonalaiseen valvontaan, käynnistetään yhteistyö alueen yhdyskuntaseuraamustoimiston kanssa, joka vastaa valvontasuunnitelman laatimisesta ja toteuttamisesta. Vapauttamisvaiheessa vanki pyritään sijoittamaan suljetussa laitoksessa avoimempaan osastoon tai avovankilaan, jossa vangin vapautumista valmistellaan ja jossa hän voi tarvittaessa ottaa osaa vapauttamisohjelmaan. Vangin vapautumista yhteiskuntaan voidaan edistää myös sijoittamalla vanki ulkopuoliseen kuntoutuslaitokseen. (Portti vapauteen 2016; Partanen ym. 2015, 446.)

Vankien sekä vapautuvien vankien parissa tehtävä sosiaalityö on kolmannen sektorin järjestöjen varassa. Kuitenkin viime kädessä kunnat ja kaupungit kantavat vastuun vapautuneiden vankien sosiaali- ja terveystalvuluista, lainsäädännön velvoittaessa kunnat järjestämään asukkailleen sosiaali- ja terveystalvuluista. Kuitenkaan laki ei säätele yksityiskohtaisemmin toiminnan laajuutta, sisältöä tai myöskään järjestämistapaa. Ongelmaksi usein muodostuu se, ettei mikään organisaatio kannu vastuuta asiakkaan kokonaistilanteesta. (Kananoja ym. 2010, 268; Partanen ym. 2015, 448.)

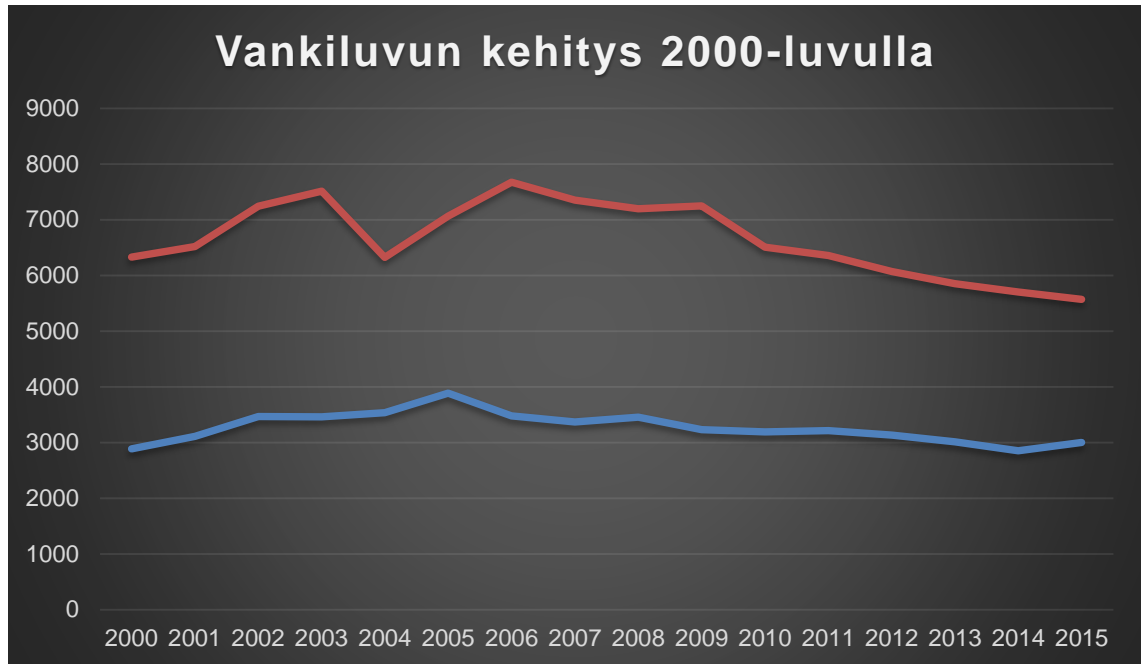
Suomessa ei ole mitään erityisjärjestelmää, jonka vastuulla vapautuvien vankien jälkihuolto olisi. Vapautuvan vangin kotikunta vastaa tarvittavien palveluiden järjestämisestä. Kun kyseessä on työtön, asunoton sekä mahdollisista päihdeongelmista kärsivä entinen vanki, ovat kotikunta ja kotikunnan sosiaalitoimi tukiverkoston keskeisimmät tukipilarit. Kotikunnan velvollisuutena on järjestää vapautuneelle vangille välttämätön toimeentulo, jonkinlainen asumismuoto sekä tarpeenmukainen hoito päihdeongelmaan. (Portti vapauteen 2016.)

Kuitenkin vapautuessaan yhä useampi vanki putoaa kaikkien verkostojen läpi, tavoittamatta niitä. Yhteiskunnan normaalipalvelut eivät kohtaa rikos- ja päihdetaustaisia asiakkaita. Mitä pidempi on rikos- ja päihdehistoria, sitä hankalampaa on sovittaa yhteiskunnan tarjoama tuki asiakkaan tarpeisiin. (Ihalainen 2011, 230.)

2.3 Vankiluvun kehitys

Vankiluku ja – rakenne on monien tekijöiden summa. Ilmi tulleella rikollisuudella ei voida yksistään selittää vankilukua tai – rakennetta, sillä myös rangaistuskäytännöt vaikuttavat vankilukuun. Voidaan todeta, että rikosseuraamusasiakkaiden määrä ja rakenne heijastavat monia yhteiskunnallisia ilmiöitä, kuten taloudellista tilaa sekä yhteiskunta- ja kriminaalipolitiikkaa. (Blomster & Muiluvuori 2011, 141.)

Vankiluvun kehityksessä tapahtui 2000-luvulla kaikkia vankiryhmiä koskeva suunnan muutos. Vankiluku kasvoi vuoteen 2005 mennessä yli 40 %. Merkittävä syy muutokseen oli rangaistuskäytännön ankaroituminen, joka oli nähtävissä sekä seuraamusvalinnoissa että rangaistusten pidentymisenä. Rangaistukset pitenivät erityisesti väkivalta- ja huumausainerikoksissa, mutta myös muissa rikosryhmissä. Samalla myös yhdyskuntapalvelun käyttöaste laski. (Blomster & Muiluvuori 2011, 143 – 145.)

KUVIO 2: Vankiluvun kehitys vuosina 2000 – 2015.

2000-luvun puolivälin jälkeen vankiluku kääntyi jälleen laskuun. Tähän vaikuttivat osaltaan vuonna 2006 voimaan tulleeseen vankeuslakiin tehdyt ehdonalaisen vapauttamisen muutokset sekä sakon muuntolainsäädännön lievennykset. Tämä vaikutti sakkovankien päivittäisen keskimäärän pienenemiseen jopa kolmannekseen. Vaikka vankiluvun katsotaan pienentyneen, suorittavat vankilassa olevat tuomioitaan vakavimmista rikoksista kuin aiemmin. Väkivaltarikoksista tuomittujen määrä on kasvanut ja varkauksista tuomittujen osuus selkeästi vähentynyt. Toisin sanoen, vankilassa suoritettavat tuomiot ovat pidempiä kuin aiemmin. (Blomster & Muiluviuri 2011, 144.)

Vuoden 2016 vankirakennekartoituksen (1.5.2016) mukaan Suomessa oli yhteensä 3156 vankia. Ehdotonta vankeusrangaistusta suoritti 2498 vankeusvankia, 47 sakon muuntorangaistukseen tuomittua sakkovankia sekä 604 tutkintavankia. Elinkautiseen vankeusrangaistukseen oli tuomittuna 199 vankeusvankia ja vankeusvangeista valvotussa koevapaudessa oli 200 vankia. Valvontarangaistusta suoritti 48 henkilöä ja yhdyskuntapalveluun oli tuomittu 1178 henkeä. Suljetussa vankiloissa oli yhteensä 2166 sekä avovankiloissa 809 vankia. (Rikosseuraamuslaitos 2016).

Vankitilannekartoituksesta ilmenee myös, että vankeusvankien päärikos oli henkirikos, eli murha, tappo tai niiden yritys. Henkirikoksesta vangittuna oli 530 vankia, kun vuonna 2015 vastaava luku on ollut 604. Tutkintavankien pääsyyte-epäily oli huumerikos, josta

oli syytettyinä 164 tutkintavankia. Eniten vankeusvankeja oli 30–39 vuotiaissa (886) sekä 40–49 vuotiaissa (557). (Rikosseuraamuslaitos 2016.)

Voidaan siis todeta, että vankirakenne on muuttunut siten, että suljetussa laitoksessa olevat vangit suorittavat aiempaa vakavampia rikoksia. Nykyisin alle neljännes rikosseuraamusasiakkaista suorittavat tuomionsa suljetussa vankilassa. Kuten rikosseuraamuslaitoksen strategia 2011-2020 määrittelee, tavoite on siirtää rangaistusten painopiste yhä vapaammaksi, suljetusta laitoksesta avolaitoksiin sekä siirtää laitosseuraamukset enemmän vapaudessa täytäntöönpannaviin. (Blomster & Muiluvuori 2011, 144-145.)

Vankiaineuksen ollessa entistä vaativampaa ja moniongelmaisempaa, myös heidän kanssa tehtävä työ on muuttunut haasteellisemmaksi. Vankien ongelmat koostuvat usein päihdeongelman lisäksi mielenterveysongelmista, asunnottomuudesta, ja aiemmat asumiset ovat päättyneet hädän lisäksi vuokravelkoihin. Vangit eivät ehkä koskaan elämässään ole tottuneet täyttämään tarvittavia lomakkeita ja avun pyytäminen muilta saattaa olla ylitsepääsemättömän vaikeaa. Avunpyyntöä vaikeuttavat sosiaalisten tilanteiden pelko, sekä syrjäytyminen ympäröivästä yhteiskunnasta.

2.4 Silta-Valmennusyhdistys ry

Silta-Valmennusyhdistys ry:n perehdytyskansiosta selviää, että yhdistys on perustettu vuonna 2000. Perustajajäseninä olivat Kriminaalihuoltoyhdistys, Syytety ry sekä Virgoo ry. Perustamisen jälkeen jäseneksi liittyivät Setlementtiyhdistys Naapuri ry ja Yhdessä Selviytymisen tuki ry.

Kun Kriminaalihuoltoyhdistys valtiollistettiin, yhdistyksen Tampereen aluetoimiston toimintakeskus jäi tämän ulkopuolelle. Silta-Valmennusyhdistys ry perustettiin ylläpitämään sen toimintaa (Karsikas 2014, 19, 24).

Silta-Valmennus Ry toimii yhteistyössä mm. kaupunkien, kuntien, Rikosseuraamuslaitoksen, Tampereen kaupungin päihdepalvelujen, RAY:n, ammatillisten oppilaitosten, sekä Valtakunnallisen Työpajayhdistyksen kanssa. Merkittävä yhteistyökumppani on myös KRIS-Tampere, joka tukee rikos- ja päihdetaustaisia palautumaan yhteiskuntaan. Osa kuntoutujista on siviilikuntoutujia ja osa suorittaa rangaistuksen aikaista kuntoutusta sekä valvottua koevapautta. Kuntoutus on kokonaisvaltaista, sisältäen kuntouttavan asumisen. Kohderyhmä on ensisijaisesti Länsi-Suomen vankiloista vapautuvat vangit. (Silta-Valmennusyhdistys ry 2016.)

Silta-Valmennusyhdistys auttaa ja valmentaa ihmisiä vahvistamaan työ- ja toimintakykyään sekä ohjaa ihmisiä löytämään oman paikkansa yhteiskunnassa. Yhdistyksen perustehtävänä on lisätä yhteiskunnallista tasa-arvoa, sekä yksilön osallisuutta ja hyvinvointia. Sillan kuntoutuksen aloittaessaan kuntoutuja sitoutuu päihdeettömyyteen. (Silta-Valmennus 2016.)

Silta-Valmennuksen tarjoaman psykososiaalisen kuntoutuksen päämäärinä ovat yhteiskunnallisen syrjäytymisen, päihderiippuvuuden ja rikollisuuden vähentäminen. Silta-Valmennus palvelee erityisesti niitä ihmisiä, jotka eivät normaalipalveluilla tule autetuksi ja joilla on ilmeinen asumiseen, yksilöohjaukseen, kuntoutukseen, erityisopetukseen tai työllistymiseen liittyvien tukitoimien tarve. Tavoitteena on tukea kuntoutujan elämänmuutosta ja suunnitelmallista etenemistä kohti koulutusta, työelämää ja elämänhallintaa. (Silta-Valmennusyhdistys 2016.)

Kuntoutus Silta-Valmennuksessa pohjautuu ns. "polkumalliin". Kuntoutus alkaa aina kuntoutusjaksolla. Kuntoutusjakson kesto on 3-6 kuukautta. Kuntoutuksen alussa kuntoutujat aloittavat ns. 1-vaiheen, joka kestää kolme kuukautta. Ensimmäisen vaiheen kuntoutukseen kuuluvat rangaistuksenaikainen kuntoutus, koevapaus sekä päihdehoidon jatkokuntoutus.

Ensimmäisen kolmen kuukauden aikana, ensimmäisellä kuntoutusjaksolla kuntoutuksen painopiste on tukea kuntoutujaa arjen päihdeettömyyteen ja rikoksettomaan elämään. Lisäksi kuntoutujaa tuetaan asumis- ja arjen taitojen opettelussa; suunnitelmallisessa omien asioiden hoitamisessa ja kuntoutusta tukevassa yhteisöllisyydessä.

Kuntoutuksen toisessa vaiheessa (4-6 kk) elämänhallintaan liittyvät tavoitteet säilyvät, mutta painopiste siirtyy oman ura- ja etenemissuunnitelman laatimiseen ja toteuttamiseen. Tavoitteena on tukea kuntoutujaa laatimaan realistinen suunnitelma kohti itsenäistä asumista, koulutusta ja työelämää. Kuntoutuksen toinen vaihe sisältää koulutus- ja työelämävalmiuksien käsittelyä, koulutusmahdollisuuksiin tutustumista ja työelämävalmennusta 2,5 pvä/vko Silta-Valmennuksen eri työvalmennusyksiköissä.

Silta-Valmennuksessa on kuntoutujia eri nimikkeillä. R-kuntoutujat, eli rangaistusajan kuntoutujat, valvotussa koevapaudessa olevat kuntoutujat sekä siviilikuntoutujat. Siviilikuntoutujat aloittavat kuntoutuksen usein suoraan vankilasta vapauduttuaan.

Silta-Valmennukseen sijoitettu vanki suorittaa siellä osan rangaistuksestaan ja osallistuu kuntoutuslaitoksen toimintaan sen ohjelman, käytäntöjen sekä sääntöjen mukaisesti kuten muutkin kuntoutuksessa olijat. Vanki on valvonnan alainen ulkopuoliseen laitokseen sijoittamisen aikana. Vankia valvotaan teknisin valvontalaittein. Valvonnan tarkoituksena on valvoa lupaehtojen noudattamista. Poikkeuksena muista kuntoutujista on se, että vangin tulee saada vankilan johtajan lupa poistuessaan sijoituslaitoksen alueelta, silloinkin kun käynti liittyy kuntoutuslaitoksen ohjelmaan. (Rikosseuraamuslaitos 2016.)

Aiemmat tutkimukset aiheesta

Psykososiaalisen kuntoutuksen merkitystä vaiheittain vapautuvalle vangille on tutkittu vähän. Riitta Granfelt (2008) on tehnyt vankitutkimuksen nuorten vankien kuntoutukseen ”Osalliseksi omaan elämään – Keravan vankilan WOP-ohjelma nuoren vangin tukena”, jossa tutkimus perustui kuntouttavasta ohjelmasta vapautuneiden vankien haastatteluihin, lisäksi haastatteluihin osallistui myös vankilan työntekijöitä. Tutkimuksen tarkoituksena oli tuottaa tietoa nuorten vankien kuntoutuksesta, vapauteen valmentavasta toiminnasta sekä vapautumisen jälkeisestä tuesta. Tutkimuksessa keskeisessä osiossa olivat vankien keskinäinen vertaistuki, vartijoiden vuorovaikutuksellinen työorientaatio sekä erityisohjaajien riittävä läsnäolo osastolla. Vaikka WOP-ohjelma olikin suunnattu nuorille vangeille, voidaan sitä soveltaa vankiloiden olosuhteiden mukaan.

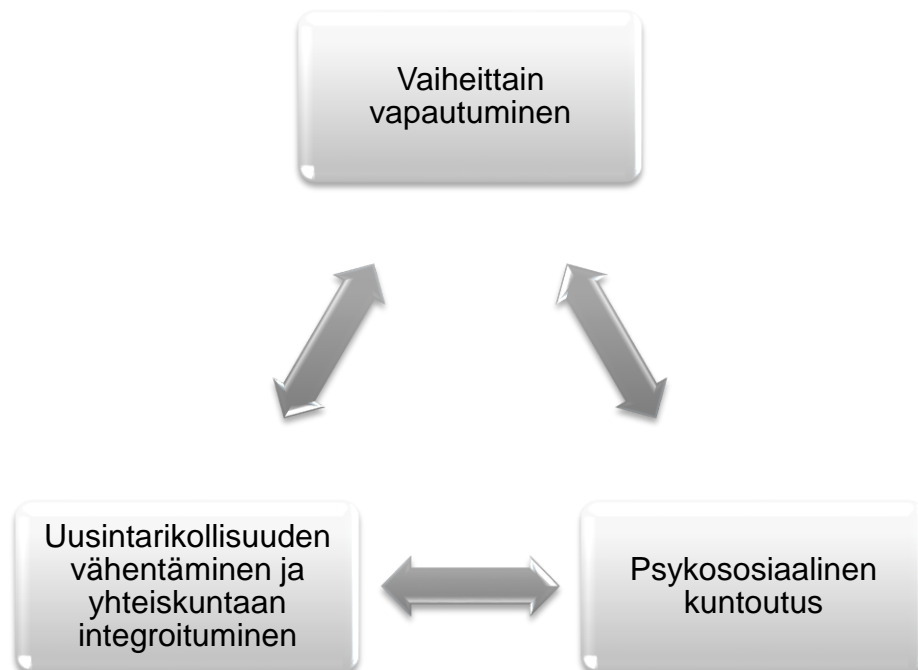
Vuokko Karsikas (2005) on tehnyt tutkimuksen ”Selvinpäin olosta tulee hyvä fiilis – päihdeongelmaisten vankien voimaantuminen”, jonka tarkoituksena on selvittää päihdeongelmaisten vankien kuntoutumista ja sen edellytyksiä yksilö- ja yhteisötasolla voimaantumisen (empowerment) kautta. Tutkimuksessa todettiin kuntoutuksen vaikutuksen vankeihin olleen positiivinen sekä tuen määrän merkitys vapautumisen jälkeen suuri. Tutkimuksessa pohditaan vankeinhoidon kuntouttavan toiminnan kytkemistä muihin yhteiskunnan koulutus- ja kuntoutuspalveluihin. Silta-Valmennus tarjoaa vapautuvalle vangille pitkän polun kuntoutuksen/koulutuksen kautta työkokeiluihin ja työelämään saakka.

3 PSYKOSOSIAALINEN KUNTOUTUS OSANA VAIHEITTAISTA VAPAUTUMISTA

3.1 Tutkimuksen teoreettinen viitekehys

Opinnäytetyöni teoreettinen viitekehys muodostuu vaiheittain vapautumisesta, vankien parissa tehtävästä psykososiaalisesta työstä sekä kriminaalipolitiikasta uusintarikollisuuden vähenemisen ja yhteiskuntaan integroitumisen näkökulmasta. Aiempia tutkimuksia psykososiaalisen kuntoutuksen merkityksestä ei juurikaan ole, joten koen tutkimuksen erittäin tarpeelliseksi.

Haluan opinnäytetyössäni erityisesti tarkastella jatkuvan tuen merkitystä vaiheittain vapautuvalle vangille ja millaisia ajatuksia se herättää rangaistuksen aikaisessa kuntoutujassa, kun hänellä on varmuus siitä, että tukea on tarjolla hyvinkin pitkään, mikäli on itse valmis ottamaan sitä vastaan.

KUVIO 3: Tutkimuksen teoreettinen viitekehys.

3.2 Onko vaiheittainen polku vapautteen merkityksellinen?

Vankeuden sisältönä on vapauden rajoittaminen tai sen menettäminen. Kuitenkin laitosten normaaliudella on suuri merkitys takaisin yhteiskuntaan integroitumisen kannalta. Tällä tarkoitan sitä, että vankilaolosuhteiden tulisi olla vankilaturvallisuuden rajoissa mahdollisimman yhdenmukaiset ympäröivän yhteiskunnan kanssa. Rikosseuraamuslaitos pyrkii tavoitteissaan siirtämään rangaistuksia yhä enemmän laitosseuraamuksista vapaudessa täytäntöön pantaviin seuraamuksiin sekä siirtämään rangaistusten täytäntöönpano suljetuista laitoksista avolaitoksiin. (Rikosseuraamuslaitoksen strategia 2011–2020, 9.)

Vanki voi hakea siirtoa suljetusta laitoksesta avovankilaan. Avovankilaan pääsemisellä on tietyt edellytykset, kuten päihitteettömyys, jota vangin tulee sitoutua noudattamaan. Lisäksi siirto avolaitokseen edellyttää rangaistusajan suunnitelman toteutumista. Vanki voidaan siirtää avovankilaan vankeustuomion loppuvaiheessa, jolloin avovankila toimii vapautteen valmentavana laitoksena. Avovankilassa vanki harjoittelee ottamaan vastuuta itsestään ja omista tekemisistään sekä totuttelee elämään vapaammissa olosuhteissa. Siirto suljetusta laitoksesta avovankilaan edellyttää myös toimintoihin tai työhön osallistumista. (Richter 2002, 79.)

Rikosseuraamuslaitoksen vuoden 2015 toimintakertomuksesta ilmenee, että avoimempien rangaistusten täytäntöönpanon toteutuminen on edennyt, erityisesti valvotun koevapauden käyttöä on lisätty. Vuonna 2015 valvotussa koevapaudessa olevien päivittäinen keskiarvo (209 vankia) nousi vähän vuodesta 2014. Valvotussa koevapaudessa olevien määrällinen tulostavoite, 190 vankia ylitettiin. Kuitenkaan ei ole voitu osoittaa, että koevapauksien määrän kasvu olisi vaikuttanut siihen, että onnistuneesti seuraamusten loppuun suorittaneiden määrä olisi vähentynyt. Vuoden 2016 vankikartoituksen mukaan 1.5.2016 valvottua koevapautta suoritti 200 vankia. (Rikosseuraamuslaitos 2016.)

Vaiheittainen vapautuminen on pitkä ja merkityksellinen prosessi. Vapautumisen jälkeen vanki kohtaa monia todellisia haasteita, jonka vuoksi vapautumisen jälkeinen aika on hyvin merkityksellistä, sillä se määrittelee sen, mihin suuntaan vapautuvan vangin elämä alkaa suuntautua. Vapautuvan vangin valvonnassa tulisikin jatkaa rangaistusajan suunnitelman tavoitteiden mukaista toimintaa aina vapautumisvaiheeseen saakka.

Kun vapautumisen valmistelu aloitetaan, tulisi ottaa huomioon jokaisen yksilölliset olosuhteet sekä hänen omat valmiutensa ja motivaationsa muutokseen. Onkin tärkeä huomioida, että muutosprosessi on vangin oma prosessi, jossa työntekijä toimii avustajana ja tukijana. Vankeusprosessissa vapauttamisvaihe sijoittuu toimeenpanon loppuvaiheeseen. Vapautumisen valmistelussa tulee huomioida vankila-ajan pituus. Lyhytaikaisilla tuomioilla vapauden valmistelu voi alkaa heti vangin saavuttua vankilaan. Elinkautisvankeilla vapautta voidaan aloittaa valmistelemaan jopa muutamia vuosia ennen ehdonalaista vapauttamista, sillä siihen liittyy vapauttamisasian käsittely Helsingin hovioikeudessa. (Rikosseuraamuslaitos 2012, 5, 15 – 16.)

Pitkäaikaisvangin vapauttaminen

Vuonna 2006 vankeuslainsäädännön kokonaisuudistuksessa luotiin uusi käsite, pitkäaikaisvanki. Pitkäaikaisvangilla tarkoitetaan elinkautisvankeja, ja heitä, jotka suorittavat koko rangaistuksen vankilassa. Kesäkuussa 2015 Suomen vankiloissa oli yhteensä 209 elinkautisvankia ja koko rangaistusta suorittavia vankeja 36. (Hartoneva ym. 2015, 450).

Aiemmin elinkautisvangin vapauttamiseen tarvittiin Tasavallan Presidentin armahdus. Suurena ongelmana oli vähäinen vangin tulevaisuuden suunnittelu, kun tuomion päättämisaikajankohta ei ollut tiedossa. Uusi rikoslaki määrittelee, että elinkautiseen vankeusrangaistukseen tuomittu voidaan päästää aikaisintaan 12 vankilavuoden jälkeen ehdonalaiseen vapauteen. Mikäli rikos, josta on tuomittu elinkautiseen vankeusrangaistukseen, on tehty alle 21-vuotiaana, ehdonalainen vapaus voi alkaa aikaisintaan 10 vuoden jälkeen. (Myhrberg 2012, 207; Hartoneva ym. 2015, 451.)

Elinkautisvankien vapauttamisesta päättää Helsingin hovioikeus. Myös Tasavallan Presidentti voi armahtaa elinkautisvangin. Kuitenkin uuden lain voimaantulon jälkeen, loka-kuusta 2006, on Tasavallan Presidentti armahtanut vain viisi elinkautisvankia, kun Helsingin hovioikeus on määrännyt 66 elinkautisvankia päästettäväksi ehdonalaiseen vapauteen. Ehdonalaista vapauttamista pohdittaessa kiinnitetään huomiota rikoksen laatuun, mahdollisiin muihin rangaistuksiin ja arvioidaan, voidaanko vankia mahdollisesti pitää vaarallisena jonkun toisen terveydelle ja hengelle. Vangin on itse laitettava ehdonalaista vapauttamista koskeva asia vireille. Tietyin edellytyksin ehdonalaisesti vapautuva voi päästä valvottuun koevapauteen ennen päätöstä ehdonalaisesta vapauttamisesta, jolloin vapautuvalla on mahdollisuus harjoitella päihteetöntä elämää tavallisissa olosuhteissa valvotusti. (Myhrberg 2012, 208; Hartoneva ym. 2015, 451-461.)

3.3 Psykososiaalinen kuntoutus

Käsite psykososiaalinen on hyvin moninainen ja sillä on laaja teoriaperusta. Sillä viitataan sekä ennaltaehkäisevään työhön ja hoitoon sekä päivittäisistä toiminnoista selviytymisen tukemiseen. Voidaan sanoa, että se on kokoava käsite ihmisten parissa tehtävälle tavoitteelliselle muutostyölle. Puhuttaessa psykososiaalisesta lähestymisestä voidaan hyödyntää erilaisia työmuotoja jotka toimivat yhteistyössä moninaisten tahojen kanssa ja ovat merkityksellisiä ihmisen elämäntilanteessa sekä hänen päivittäisessä arjessaan. (Partanen ym. 2015, 179; Romakkaniemi & Väyrynen 2011, 135.)

Psykososiaalisen kuntoutuksen tavoitteena on edistää ja löytää kuntoutujan voimavaroja sekä erilaisia toiminnan mahdollisuuksia. Psykososiaalinen tukeminen kohdistuu yksilön lisäksi myös hänen toimintaympäristöönsä. Psykososiaalinen työ nähdään kriisissä olevien ihmisten tai vaikeista ongelmista kärsivien ihmisten auttamisena. Kuntouttavan työn perustana ovat ihmisen oma tahto sekä omat valinnat. Jos ihmisen oma tahto ja valinnat eivät ole hänen kannaltaan järkeviä, hän tarvitsee tukea omien ajattelutapojensa tarkasteluun ja muuttamiseen. (Kettunen ym. 2003, 79).

Ihmisen toimintakykyä tulee aina tarkastella fyysisenä, psyykkisenä sekä sosiaalisena kokonaisuutena. Kun tarkastellaan ihmisen psykososiaalista toimintakykyä, tarkoitetaan sillä ihmisen kykyä tulla toimeen erilaisissa elämässä sekä yhteisöelämässä liittyvissä tilanteissa. Tällaisia asioita ovat esimerkiksi selviytyminen arjen tilanteista, toisten ihmisten kanssa vuorovaikutussuhteessa oleminen, sosiaalisten suhteiden rakentaminen sekä arkipäiväisten ongelmatilanteiden ratkaiseminen. Voidaan siis todeta, että ihminen jolla on hyvä psykososiaalinen toimintakyky, kykenee hoitamaan erilaiset yhteiskunnan edellyttämät velvoitteet sekä ymmärtää ja käyttää omia oikeuksiaan. (Kettunen ym. 2003, 53; Partanen ym. 2015, 180.)

Vankien parissa tehtävä psykososiaalinen työ

Vankien parissa tehtävällä kuntoutuksella tarkoitetaan kaikkia niitä toimia, joilla rikosten tekijään pyritään vaikuttamaan siten, että ne vähentäisivät hänen taipumustaan syyllistyä uusiin rikoksiin ja lisäävät vangin mahdollisuuksia elää yhteiskunnassa hyödyllisenä kansalaisena. (Laine 2014, 286.) Vankeuslaki (767/2005, 10l. 6§) velvoittaa kunnan so-

siaalihuoltoa järjestämään sosiaalista kuntoutusta, jossa vankia on tuettava kuntoutumisessa ja suhteiden ylläpitämisessä hänen lähiomaisiinsa tai muihin läheisiin sekä asumiseen, työhön, toimeentuloon, sosiaalietuuksiin ja sosiaalipalveluihin liittyvien asioiden hoitamisessa. (Vankeuslaki 767/2005, 6§)

Vankien parissa tehtävän psykososiaalisen työn tavoitteena on tukea vankeja päihteettömään ja rikoksettomaan elämään. Vankeusaikana aloitettu kuntouttava työskentely ei yksinään riitä, vaan kuntoutumisprosessin tulisi jatkua vielä vapautumisen jälkeenkin. Jotta päihde- ja rikoskierteestä voisi irrottautua, se edellyttää, että vankilasta vapautuvalle löytyy oma paikka yhteiskunnasta. Jos on asunnottomana, vailla tuloja ja tekemistä, on päihteistä erossa pysyminen hyvin haasteellista. (Granfelt 2010, 131.)

Psykososiaalinen työ vankien parissa kohdistuu monelle osa-alueelle. Niin vankien suhteisiin, kuin myös vangin sisäiseen maailmaan, hänen tunteisiinsa, ajatteluunsa sekä siihen, millaiseksi hän kokee elämänsä. On hyvin tärkeää muodostaa kokonaisnäkemys tilanteesta yhdessä vangin kanssa. Parhaimmassa tapauksessa vanki voi löytää itsensä voimavaroja, joiden olemassaolosta hän ei ole edes tiennyt ja jotka tukevat hänen vapaudessa selviytymistään. Vankeusaikana on mahdollisuus oppia uusia toimintatapoja ja erilaisia taitoja, jotka edistävät oman paikan löytymistä yhteiskunnassa. Näitä taitoja voi olla esimerkiksi rohkeus lähestyä ihmisiä päihteettä, uuden harrastuksen aloittaminen tai rahan käytön hallinta. Vanki voi myös halutessaan aloittaa ammattiin johtavan koulutuksen. Päihteettömään itseensä tutustuminen ja oman elämänsä hyväksyminen ovat keskeisimpiä tekijöitä toipumisprosessissa. (Granfelt 2010, 136 – 138.)

Työntekijällä on suuri rooli vangin kuntoutuksessa. Puhuttaessa vangin kohtaamisesta, voidaan siihen ajatella kuuluvaksi kuunteleminen, läsnäolo, aitous sekä kiireettömyys. Työntekijä toimii vangin tukijana, sekä ohjaa vankia valitsemaan oikean suunnan. Hyvin tärkeänä osana vangin psykososiaalista kuntoutusta ovat työntekijöiden valmiudet kohdata vanki ihmisenä - ei ainoastaan rikollisena ja narkomaanina. Voidaankin todeta, että kohtaaminen on samalle tasolle asettumista ja toisen erilaisuuden täydellistä hyväksymistä. (Kanerva 2011, 16.)

Työntekijä, joka on empaattinen, välittää vangista aidosti ihmisenä tätä tuomitsematta sekä ymmärtää tätä, saa osakseen vangin luottamuksen. Tällöin vangille kehittyy tunne, että hänet hyväksytään juuri sellaisena kuin hän on. (Särkelä 2001, 31). Ohjaussuhde vangin ja ohjaajan välillä on parhaimmillaan kahden ihmisen tasa-arvoista ja toista kunnioittavaa vuorovaikutusta, jossa he ovat täysin tasavertaisessa asemassa. Kuitenkin

puheen ja aktiivisen vuorovaikutuksen lisäksi tarvitaan myös aitoa läsnäoloa, sekä tilan antamista. (Raatikainen 2015, 107-111.)

Psykososiaalinen tuki voidaan nähdä asiakkaan omien voimien etsimisenä yhdessä työntekijän kanssa, jolloin hän voisi kantaa vastuun omasta arjestaan ja sitä kautta myös omasta elämästään (Kettunen ym. 2003, 90). Keskustellessa vangin kanssa merkityksellisistä asioista on tärkeää ymmärtää sen koskettavan yhtäaikaaisesti molempia keskustelussa olevia osapuolia. Työntekijäkään ei voi käsitellä vangin elämän suuria kysymyksiä vain ulkopuolisen ihmisen roolista. (Kanerva 2011, 17.)

3.4 Kriminaalipolitiikka ja uusintarikollisuuteen vaikuttaminen

Voiko rikollisuuteen vaikuttaa? Voidaanko rikollisiin vaikuttaa vai vaikutetaanko enemmän yksittäiseen rikoksen tekijään? Laineen (2010, 210) mukaan voidaan todeta, että voimme vaikuttaa yksittäisiin rikoksentekijöihin, mutta tällä ei ole merkitystä kokonaisrikollisuuden kannalta. Rikollisuuden väheneminen tai lisääntyminen ei aina ole ihmisten tietoisien toiminnan tulosta.

Oikeusministeriön (2013) mukaan kriminaalipolitiikalla voidaan laajimmillaan tarkoittaa kaikkia niitä toimia, joilla pyritään vaikuttamaan rikollisuuteen. Kriminaalipolitiikan katsotaan olevan päätöksen tekoa siitä, millaiset teot ovat rangaistavia ja miten ankarasti niitä kuuluisi rangaista. Tärkeimpänä tavoitteena on rikollisuuden ja siitä aiheutuvien haittojen vähentäminen. Voidaan todeta, että hyvä kriminaalipolitiikka vähentää rikosten uusimiskäskyä.

Vankilan tehtävänä voidaan ajatella olevan rikollisten eristäminen eli vaarattomaksi tekeminen. Ajatellaan, että vankeusrangaistus estää rikollisen toiminnan jatkumista sekä suojaa muita yhteiskunnan jäseniä (Laine 2002, 123). Ajatellaan, että uusimisrikollisuuteen vaikuttaa myös rikoksesta seuraava kielteinen kokemus, vankeusrangaistus. Lisäksi voidaan pohtia ns. sijaisoppimisen kautta lisääntyvää lainkuuliaisuutta, kun joku muu saa tehdystä rikoksesta rangaistuksen. Kuitenkin, uhkana voidaan nähdä, että rankaiseminen voi pahimmillaan lisätä rikollisuutta (Kivivuori 2008, 285).

Kivivuori (2008, 285-294.) pohtii miten rikoksentekijän rankaiseminen voi lisätä tämän alttiutta syyllistyä myöhemmin rikokseen. Jos rikoksentekijä tuomitaan vankeusrangaistukseen, voi se lisätä tuomitun henkilön uhmakkuutta sekä aggressiivisuutta. Vankeus-

rangaistus sulkee rikoksentekijän kaikkien sosiaalisten suhteiden ulkopuolelle, joka voidaan nähdä riskinä uusintarikollisuudelle. Rangaistukset voivat täten siis lisätä jo rangaistujen henkilöiden rikollisuutta.

Sampo Järvelän (2002, 267) mukaan keskeisinä syinä rikoksen uusimiselle nähdään rikoksentekijän päihdeongelma, sekä opitut rikollisuuden hyväksyvät asenteet sekä yksilön arvot. Kuntoutuksessa Silta-Valmennuksessa pyritään löytämään omia voimavaroja päihderiippuvuuteen sekä opetella uusia ajattelutapoja vanhojen, totuttujen arvojen tilalle. Tällä pyritään vaikuttamaan rikosten uusimisriskiin.

Tutkittaessa uusintarikollisuutta, tulee huomioida syy, miksi vanki palaa takaisin vankilaan. Onko kyseessä aito rikoksen uusiminen, vai puhutaanko rikoksista, jotka on tehty ennen edellistä vankeuskautta vai näistä molemmista? (Tyni 2011, 155-156). On tärkeää eritellä vankilaan palaaminen sekä aito uusintarikollisuus. Vankilaan palaamisella tarkoitetaan sitä, että vanki palaa vapauduttuaan vankilaan ennen vankeuskautta tai vankeuskaudella tehdyistä, ”vanhoista” rikoksista. Aidosta uusintarikollisuudesta puhuttaessa tarkoitetaan sitä, että vanki palaa takaisin vankilaan vapautumisen jälkeen tehdyistä uusista rikoksista. Vankeusrangaistusten katsotaan kasautuvan usein samoille henkilöille, sillä noin puolet ensikertalaisista ei vapauduttuaan joudu takaisin vankilaan. (Tyni 2015, 90-91.)

Laineen (2010, 211) mukaan kriminaalipolitiikan tavoitteet voidaan jakaa kahteen eri tavoiteryhmään. Tavoitteisiin, jotka pyrkivät rikollisuuden vähentämiseen sekä tavoitteisiin, jotka liittyvät rikollisuuden aiheuttamiin haittoihin. Tavoitteet rikollisuuden vähentämiseksi voivat tarkoittaa sitä, että saadaan rikollisuuden määrällinen taso pysymään samana sen sijaan, että se nousisi. Se, että saadaan moninkertainen rikoksenuusija pysymään vaikka vain kuukauden pidempään poissa suljetusta laitoksesta, on jo tavoitteiden saavuttamista. Varsinkin, kun puhutaan pitkäaikaisista rikoksenuusijoista, asetettujen tavoitteiden tulee olla realistiset.

Larry Motiuk (2003, 19-20) pohtii riskejä uusintarikollisuuden lisääntymiseen, mikäli intensiivistä kuntoutusta tarjotaan matalan riskin rikoksentekijälle. Jos tavoitteenamme on kuntouttaa matalan uusimisriskin vanki takaisin yhteiskuntaan, voi liiallisella auttamisella mahdollisesti vain pahentaa hänen tilannettaan. Traviksen (2005, 324) mukaan vapautuvan vangin ympärillä työskentelevän verkoston tulee rakentaa siltoja vankien ja yhteiskunnan välille, ymmärtää vapauttamishetken merkityksen tärkeys, vahvistaa vertaistuen

määrää sekä tukea yhteiskuntaan sopeutumista, mutta myös varautua vankilaan paluuseen.

Vankirakenteessa näkyvät kriminaalipoliittiset sekä rikoslainsäädännön muutokset. Kun vankirakenne muuttuu, muuttuu myös vapautuvien vankien uusintarikollisuus. Voidaan katsoa, että vapautuneiden vankien uusintarikollisuuden sekä vankiluvun suhde on käänteinen. Tärkeää on huomata, ettei matala vankiluku tarkoita, että rikoksen uusimiskäsi olisi pieni – päinvastoin. Vankiluvun ollessa alhainen, on vankien uusintarikollisuus suurempaa. Vapautuneiden vankien kohdalla seuranta-ajalla tapahtuneet muutokset lisäävät uusintarikollistutkimuksen haasteellisuutta. Näillä tarkoitetaan muutoksia lainsäädännössä sekä tuomioistuinten rangaistuskäytännöissä. Rikoslainsäädännöllä voidaan katsoa olevan yhteyttä vankilukuun, vankirakenteeseen sekä uusintarikollisuuteen. Vankirakenteella voidaan todeta oleva selvä yhteys uusintarikollisuuteen. Yhdyskuntaseuraamuksiin tuomitaan matalan uusimiskäsin henkilöitä ja vankiloihin jäävät korkeamman uusimiskäsin vangit. (Tyni 2015, 28-30, 112.)

Syrjäytyneet vai yhteiskunnan syrjäyttämät vangit?

Syrjäytyminen voidaan nähdä liittyvän läheisesti huono-osaisuuteen. Syrjäytymisen voidaan ajatella olevan sosiaalista sekä kulttuurista. Syrjäytymisen merkitsee sosiaalisista suhteista, vaikuttamisesta, vallan käytöstä ja mahdollisesta työstä sivuun jäämistä. Voidaan todeta, että syrjäytyminen tulkitaan lähes aina negatiiviseksi tai kielteiseksi. Lisäksi ihmisiä myös syrjäytetään, kun heidän mielipiteensä tai näkökantansa asioihin jätetään huomioimatta, vaikka sosiaalialalla asiakaslähtöisyyden tulisi olla yksi työskenteilyn lähtökohdista. (Laine ym 2010, 11.)

Mitä tulisi ajatella syrjäytymisestä? Onko yksilön tietoinen valinta syrjäytyä vai syrjäyttääkö yhteiskunta yksilön? Syrjäytyminen saatetaan ajatella myös kasautuvaksi huono-osaisuudeksi. Sanotaan, että syrjäytyneiltä puuttuu monenlaisia täysipainoisen elämän kannalta merkittäviä resursseja. Uskotaan myös, että köyhyys ja pienituloisuus voivat johtaa yksilön huono-osaisuuden kierteeseen. (Juhila 2006, 54.)

Sosiaali- ja terveysalalla syrjäytymisen ehkäisemisellä ja siihen puuttumisella on yhteys laajempiin yhteiskunnallisiin rakenteisiin. Tätä kutsutaan yhteiskunnalliseksi vaikuttamiseksi. Siihen kuuluvat kaikki sellaiset toimet, joiden avulla tehdään päätöksiä siitä,

kuinka paljon voimavaroja suunnataan ihmisten auttamistyöhön, joilla ei ole riittäviä voimavaroja selviytyä. (Laine ym. 2010, 20).

Koko syrjäytymisen ilmiö voidaan myös kyseenalaistaa. Voidaan pohtia, kuvaako se enää muuttunutta maailmaa, jossa eri ihmisten erilaiset elämäntilanteet, elämänkulut ja ihmisten arvostukset ovat erilaistuneet. Ajatellaanko, että syrjään ja marginaaliin vetäytyminen voi olla myös elämäntapaan liittyvä valinta. (Laine ym. 2010, 16.)

Vapautuvien vankien haasteet yhteiskuntaan integroitumisella sekä yksilöllisen kuntoutuksen toteutumiselle ovat vankien huonokuntoisuus, vankien liian suuri määrä vankipaikkoihin nähden sekä vankien lyhyet tuomiot (Partanen ym. 2015, 448). Monille vangeille yhteiskunnallinen eriarvoisuus ja turvattomuus ovat olleet osa jokapäiväistä elämää aina elämän ensimmäisistä hetkistä vankilan porteille asti (Granfelt 2010, 134).

Huono-osaisuus sekä syrjäytyminen heikentävät ihmisen psykososiaalista toimintakykyä, joka taas altistaa syrjäytymiselle. Syrjäytyessään ihminen joutuu normaalien sosiaalisten suhteiden ulkopuolelle sekä menettää tunteen omasta elämännhallinnastaan. Ominaista syrjäytymiselle on erilaisten ongelmien päällekkäisyys, niiden kasaantuminen sekä yhtäaikainen sivuun jääminen elämän eri osa-alueista. Toki syrjäytyminen voi olla voimavarojen ja mahdollisuuksien puutetta. Puuttuvat asiat voivat olla aineellisia, sosiaalisia tai psyykkisiä. Nyky-yhteiskunnassa tarvittavien tietojen ja taitojen puute voidaan myös lukea niihin. Näitä voivat olla esimerkiksi tietotekniikkataitojen puuttuminen. (Kettunen ym. 2003, 68.)

4 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS

4.1 Opinnäytetyön tarkoitus, tavoitteet ja tutkimuskysymykset

Opinnäytetyöni tarkoituksena on tutkia psykososiaalisen kuntoutuksen merkitystä vaiheittain vapautuvan vangin integroitumisella yhteiskuntaan sekä miten kuntoutusjakso edistää rikoksettoman elämän jatkumista kuntoutusjakson jälkeen. Tutkimuksen tavoitteena on selvittää, miten kuntoutujat kokevat kuntoutuksen merkityksen vankilasta vapautumisen jälkeen. Tulen tutkimukseni aikana puhumaan vangeista kuntoutujina, riippumatta siitä, ovatko he kuntoutuksessa suorittamassa rangaistustaan vaiko siviilikuntoutujia. Jokainen kuntoutuja vapautuu vaiheittain, vaikka ovat eri vaiheissa vapautumisprosessiaan.

Tutkimuskysymykseni ovat:

1. Miten vangit kokevat psykososiaalisen kuntoutuksen, minkä he ajattelevat olevan kuntouttavaa toimintaa?
2. Millaista tukea vangit kokevat saaneensa kuntoutuksen aikana?
3. Vaikuttaako Kuntoutus-Sillan tarjoama kuntoutus heidän yhteiskuntaan integroitumiseen?

4.2 Tutkimusmenetelmä

Tutkimukseni on luonteeltaan kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus. Laadullisen tutkimuksen lähtökohtana on kuvata todellista elämää ja tutkia kohdetta kokonaisvaltaisesti. Laadullisen tutkimuksen pyrkimyksenä on enemmänkin löytää tai paljastaa tosiasioita kuin taas todentaa olemassa olevia totuusväittämiä. Tutkimuksen tarkoitus ei ole teorian testaaminen, vaan kerätyn aineiston yksityiskohtainen tarkastelu, jossa tutkija ei määrää asioita, jotka ovat tutkimuksen kannalta tärkeitä. (Hirsjärvi ym. 2013,160 – 161, 164.)

Laadullista tutkimusta ei tehdä mittausvälineillä vaan tutkimus perustuu enemmän tutkijan omiin havaintoihin ja vuorovaikutuksellisiin keskusteluihin kohdennetun asiakasryhmän kanssa. Tutkimuksissa suositaan menetelmiä, joissa tutkittavien henkilöiden omat

kokemukset ja näkökulmat pääsevät esille. Tällaisia tutkimusmetodeja ovat mm. teema-haastattelu sekä osallistuva havainnointi. (Hirsjärvi ym. 2013, 164.) Tutkimusmetodi koostuu käytännöistä ja toiminnoista, joiden avulla tutkija havainnoi sekä säännöistä, joiden mukaan havaintoja voidaan edelleen tulkita ja muokata. (Alasuutari 1999,82.)

Valitsin laadullisen tutkimuksen, koska haluan saada mahdollisimman kokonaisvaltaisen kuvan psykososiaalisen kuntoutuksen merkityksestä vapautumisen kynnyksellä. Laadulliselle tutkimukselle on tyypillistä suosia ihmistä tiedon keruu vaiheessa, jolloin tutkija voi tehdä päätelmiä myös omien havaintojensa ja yhdessä haastateltavan kanssa käytyjen keskustelujen pohjalta. (Hirsjärvi ym. 2013, 164.)

4.2.1 Teemahaastattelu tutkimusmenetelmänä

Haastattelu on ainutlaatuinen tiedonkeruumenetelmä, sillä se rakentuu kielelliseen vuorovaikutukseen haastattelijan sekä haastateltavan välillä. Suurimpana etuna siinä voidaan ajatella joustavuutta, joka mahdollistaa haastattelutilanteen muuttamisen tilanteen edellyttämällä tavalla ja vastaajia myötäillen. (Hirsjärvi ym. 2013, 204 – 205.) Teemahaastattelua voidaan myös kutsua puolistrukturoiduksi haastatteluksi, sillä haastattelun teema-alueet ovat jokaiselle haastateltavalle samat. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 47 – 48.) Haastatteluaineistoa käyttämällä voidaan haastateltavan kertomus sijoittaa osaksi laajempaa kontekstia. (Hirsjärvi & Hurme 2009, 35.)

Haastattelulla on tietty päämäärä, johon haastattelujen kautta pyritään. Tutkimushaastattelua ohjaa tutkimuksen tavoite, jossa haastattelijalla on kiinnostus haastattelussa saatuihin tietoihin, jonka vuoksi hän esittää haastateltavalle kysymyksiä sekä ohjaa keskustelua. (Ruusuvuori & Tiittula 2014, 23.)

Haastattelussa on sekä hyvät että huonot puolensa. Tutkimustarkoituksia varten haastattelu on ymmärrettävä systemaattisena tiedonkeruun muotona, jossa haastattelijalla on ohjat käsissään, sillä haastattelulla on tavoitteet, joihin haastatteliija kysymyksillään pyrkii löytämään luotettavia tietoja sekä vastauksia. Teemahaastattelulle tyypillisiä ominaisuuksia ovat, että teema-alueet, joiden ympärille haastattelu luodaan ovat tiedossa, mutta tarkat kysymysmuodot ja –järjestys puuttuvat. Tämä antaa mahdollisuuden tuoda tutkittavien henkilöiden äänen kuuluviin sekä antaa tilaa vuorovaikutuksessa syntyviin merkityksiin. (Hirsjärvi ym. 2013, 208; Hirsjärvi & Hurme 2009, 48.) Haastattelussa on

mahdollista myös syventää tietoja, sillä haastateltavalta voidaan pyytää perusteluita vastauksilleen. (Hirsjärvi & Hurme 2009, 35.) Haastattelut ovat aina vuorovaikutustilanteita, jossa sekä haastattelija että haastateltava toimivat suhteessa toisiinsa ja haastatteluaineisto on vuorovaikutuksessa tuotettua materiaalia. (Ruusuvuori & Tiittula 2014, 29).

4.3 Aineiston kerääminen

Miettiessäni keinoja opinnäytetyön toteuttamiselle, punnitsin vaihtoehtoja haastattelun sekä kyselylomakkeen välillä. Ajattelin, että kyselylomakkeen etuna olisi etukäteen määritellyt, selkeät vastausvaihtoehdot sekä vastausten helpompi analysoiminen. Haastattelun etuna koin, että haastattelutilanteissa minun olisi tarvittaessa mahdollista myös tarkentaa kysymyksiäni, mikä mahdollistaisi tutkimustulosten laajemman tarkastelun.

Koin kuitenkin haastattelun parhaimmaksi vaihtoehdoksi, sillä hyvin olennainen osa tutkimustani on selvittää vankien yksilöllisiä kokemuksia Silta-Valmennuksen tarjoamasta psykososiaalisesta kuntoutuksesta. Tästä syystä lopulliseksi tutkimusmenetelmäksi valikoitui teemahaastattelu.

Tarkoitukseni oli aloittaa opinnäytetyön työstäminen samalla, kuin suoritan viimeistä työharjoitteluani. En kuitenkaan halunnut aloittaa haastattelujen tekemistä ensimmäisen kuukauden aikana, sillä koin hyvin tärkeäksi tutkimuksen luotettavuuden kannalta saada luotua luottamuksellisen suhteen kuntoutujiin ennen haastattelujen aloittamista. Jälkikäteen ajateltuna, näin oli erittäin hyvä, sillä koen saaneeni tutkimukseeni luotettavampaa materiaalia.

Aloittaessani työharjoittelun Silta-Valmennuksessa kesäkuussa, kerroin kuntoutujille opinnäytetyöstäni ja kysyin, ovatko kuntoutujat halukkaita osallistumaan opinnäytetyöni haastatteluun. Annoin kuntoutujille aikaa miettiä asiaa, ja heinäkuun alkuun mennessä olin saanut kerättyä kahdeksan (8) vapaaehtoista kuntoutujaa, joita haastattelin heinäkuun aikana. Kuntoutujien kokonaismäärä oli 13, joten mielestäni saavutin haastatteluistani realistista tietoa kuntoutuksesta.

Opinnäytetyössäni olen rakentanut tutkimushaastattelurungon kolmen teeman ympärille. Nämä teemat ovat: 1) Kuntoutujien menneisyys ja päihteiden käyttö, 2) Kuntoutus Silta-Valmennuksessa, 3) Kuntoutuksen merkitys yhteiskuntaan integroitumisen sekä rikoksen uusimisriskin kannalta. Näiden teemojen alle kokosin tarkentavia kysymyksiä, joiden pohjalta haastattelut käytiin.

Vaikka haastattelun teemat ja kysymykset oli jäsennetty ennen haastatteluiden aloittamista, olivat haastattelutilanteet hyvin vapaamuotoista keskustelua, ja välillä kun keskustelu meinasi karata liiaksi väärään suuntaan, oli minun tehtäväni haastattelijana ohjata keskustelu takaisin oikeaan suuntaan. Esitin haastattelujen aikana tarkentavia kysymyksiä, jolloin toin haastattelutilanteeseen myös oman kokoaikaisen analyysiprosessini.

Ensimmäinen teema keskittyi kuntoutujien menneeseen elämään sekä ongelmaiseen päihdekäyttöön. Tässä tarkastelen kuntoutujien mennyttä elämää, mahdollisia aikaisempia tuomioita, syitä tuomioiden taustalla, sekä kuntoutujien päihteidenkäyttöä. Pohdin myös kuntoutujien aikaisempia vapautumiskokemuksia, kun he ovat vapautuneet tuomioiltaan muovikassien kanssa portista ulos ilman tukea, tai paikkaa mihin mennä.

Toinen teema käsittelee kuntoutumisjaksoa Silta-Valmennuksessa. Mitä kuntoutus pitää sisällään ja minkä kuntoutujat kokevat kuntouttavaksi toiminnaksi. Tarkastelen myös, miten kuntoutujat kokevat yhteisömuotoisen kuntoutuksen, millaisia haittoja ja hyötyjä he näkevät siinä. Lisäksi tarkastelen, millaista kuntoutuksessa tarjottu tuki on.

Kolmas teema käsittelee kuntoutuksen merkitystä yhteiskuntaan integroitumiseen. Millainen merkitys on vapautua vaiheittain, miten se edesauttaa pienentämään rikoksen uusimisriskiä. Tässä tarkastelen myös vertaistuen merkitystä yhteiskuntaan integroitumisen tukena.

4.4 Haastattelut

Kaikki haastateltavat henkilöt olivat miehiä ja heidän ikähaarukansa oli 22 – 40 vuoden välillä. Haastateltavista neljä oli rangaistuksenaikaisia kuntoutujia, kaksi oli suorittamassa valvottua koevapautta ja kaksi siviilikuntoutujaa. Osalla haastateltavista oli aiempaa kuntoutuskokemusta ja osalle tämä oli ensimmäinen kerta päihdekuntoutuksessa.

Tutkijan olisi hyvä tehdä esihaastatteluja ennen varsinaisten haastatteluiden aloittamista. Näiden esihaastatteluiden tarkoituksena on testata haastattelurungon ja kysymysten toimivuus, jotta haastattelurunkoa on vielä mahdollista muuttaa ennen varsinaisia haastattelutilanteita. Näillä esihaastatteluilla saadaan usein selville myös haastattelun pituus. (Hirsjärvi ym. 2009,72.) Ennen haastattelujen aloittamista, tein yhden esihaastattelun, jonka pohjalta muokkasin vielä hieman haastattelun runkoa ja kysymyksiä teemaan paremmin sopivaksi.

Sovimme haastattelut jokaisen haastateltavan kanssa henkilökohtaisesti ja suoritimme haastattelut kuntoutusohjelman ulkopuolella. Suoritin kaikki haastattelut viikon aikana. Aluksi ajattelin, että jaan haastattelut pidemmälle aikajaksolle, mutta päädyin suorittamaan haastattelut melko tiiviisti. Jälkikäteen ajateltuna, näin oli selkeästi parempi, sillä haastattelujen edetessä myös itseluottamukseni haastattelijana kasvoi, joka edesauttoi sujuvamman vuorovaikutuksen haastateltavan kanssa.

Ennen haastattelujen aloittamista kerroin vielä yksitellen jokaiselle haastateltavalle opin- näytetyöni tarkoituksesta ja siitä, miksi haluan tehdä opinnäytetyöni kyseisestä aiheesta. Varmistin haastateltavien vapaaehtoisuuden ja luvan haastatteluaineiston vapaaseen käyttöön ennen haastattelun aloittamista erillisellä suostumuslomakkeella. Lisäksi varmistin siitä, että haastattelun nauhoittaminen sopi haastateltaville. Haastattelut toteutettiin yksilöhaastatteluina ja kaikki haastattelut nauhoitettiin myöhempää aineistonkäsittelyä varten. Haastattelun kestot vaihtelivat 40 minuutista 60 minuuttiin.

Tutkimukseni edetessä haastateltavat pysyvät anonyymeina, eikä heidän henkilöllisyytään tuoda julki missään vaiheessa. Kirjoitan tutkimustani haastatteluiden pohjalta niin, ettei kenenkään henkilöllisyys ole tunnistettavissa tekstistä.

Tehdessäni laadullista opinnäytetyötä, tutkimuksen luotettavuutta lisää tarkka kertomus siitä, kuinka tutkimus on toteutettu. Tutkijan tulee koko tutkimusprosessin ajan arvioida tutkimuksen luotettavuutta. Tutkimuksen kaikissa osa-alueissa tulee välttää epärehellisyttä. Tutkimusaineiston litteroinnissa tulee kiinnittää erityistä huomiota siihen, että haastattelut tulee litteroida asianmukaisesti, sillä tutkittavien kertomaa ei tule muokata. Tutkimustuloksia ei myöskään kaunistella, eikä raportointi saa olla harhaanjohtavaa tai puutteellista. (Hirsjärvi ym. 2009, 25–27.) Pohdin jo etukäteen, onko haastattelutilanteessa olemassa mahdollisuus, että haastateltava vastaa kysymykseen, kuten arvelee minun haluavan. Pyrin kuitenkin johtamaan haastattelutilannetta siten, ettei sellainen olisi mahdollista. En johdatellut haastateltavaa vastauksissaan, vaan annoin hänelle aikaa pohtia rauhassa omia ajatuksiaan.

4.5 Aineiston analyysi

Kerätyn aineiston analyysi, tulkinta sekä johtopäätösten tekeminen ovat tutkimuksen tärkeimpiä asioita, joihin tulee kiinnittää huomiota jo heti tutkimuksen alkumetreistä lähtien.

Tallennetut haastattelut on aina hyvä kirjoittaa puhtaaksi, kaikkine sanoineen ja äännähdyksineen. Tätä kutsutaan aineiston litteroinniksi. Litterointi voidaan tehdä vaihtoehtoisesti koko kerätystä aineistosta tai teema-alueiden mukaan valikoiden. Aineiston litterointi on yleisempää kuin päätelmien tekemien suoraan nauhoitetuista haastatteluista. (Hirsjärvi ym. 2013, 221-222.)

Nauhoitin kaikki haastatteluni puhelimeni nauhurilla, johon kerääntyi haastattelumateriaalia yhteensä 343 minuuttia. Kuuntelin kaikki haastattelut läpi, jotta sain hahmotettua paremmin haastatteluiden kokonaisuudet. Kirjoitin jokaisen haastattelun puhtaaksi, jotta sain hyvin sidottua jokaisen haastattelun teemojen ympärille. Jätin kuitenkin litteroinnissa tauot ja äännähdykset kirjoittamatta, sillä en kokenut niillä olevan juurikaan merkitystä tutkimustulosten kannalta.

Tutkimusaineistoa analysoitaessa tulee valita analyysitapa, joka parhaiten tuo vastauksen tutkimuskysymykseen. Analyysitapoja on monia, eikä tiukkoja sääntöjä ole olemassakaan. Laadullista tutkimusta tehtäessä aineiston elämänläheisyys ja runsaus tekevät analyysivaiheesta paitsi hyvin mielenkiintoisen, myös haastavaksi. (Hirsjärvi, ym. 2010, 223-224, Hirsjärvi & Hurme 2009, 135.)

Aineistolähtöisen analyysin tutkimusotetta kutsutaan induktiiviseksi. Induktiivisuudella tarkoitetaan yksittäisten havaintojen päätymistä yleisiksi merkityksiksi. Tutkimuksessa lähdetään liikkeelle empiirisistä havainnoista, kuten litteroiduista haastatteluista. (Hirsjärvi ym. 2013, 266.) Laadullisessa tutkimuksessa, jossa aineistoa kerätään eri vaiheissa, haastatteluin ja mahdollisesti havainnoimalla, aineistoa myös analysoidaan ja kerätään samanaikaisesti. (Hirsjärvi ym. 2013, 223.)

Karkeasti aineistolähtöinen analyysi on jaettavissa kolmeen vaiheeseen: aineiston pelkistämiseen, teoreettisten käsitteiden luomiseen sekä aineiston ryhmittelyyn. Kun aineistoa pelkistetään, pilkotaan litteroitu haastatteluaineisto osiin ja tutkimuksen kannalta epäolennaiset tiedot karsitaan pois. Aineiston ryhmittelyssä haastatteluaineisto käydään läpi etsien haastatteluista samankaltaisuuksia ja eroavaisuuksia. Samaa tarkoittavat käsitteet ryhmitellään, ja jäsennellään erilaisiin luokkiin. Teoreettisia käsitteitä muodostetaan valikoitujen tietojen perusteella. Tätä kutsutaan aineiston käsitteellistämiseksi, eli abstrahoinniksi. (Sarajärvi & Tuomi 2009, 108-113.)

Tutkija pyrkii löytämään haastatteluista piirteitä, joita ei haastattelun aikana ole suoraan sanottu. Tällöin tutkijalle jää enemmän tilaa haastatteluiden tulkinnalle. (Hirsjärvi ym. 2009, 137).

Opinnäytetyöni analyysimenetelmän miettiminen vei paljon aikaa, sillä tulevaa tutkimusaineistoa olisi mahdollista analysoida monin tavoin. Päädyin käyttämään opinnäytetyössäni aineistolähtöistä analyysiä, jossa tutkimusaineistojen sisältöä tulkitsemalla havainnoille jää enemmän tilaa. Tämä antaa enemmän oikeutta haastateltavieni henkilökohtaisille kokemuksille.

5 TUTKIMUSTULOKSET

5.1 Päihdekuntoutus välietappina kohti rikoksetonta tulevaisuutta

Kuten todettu, rikosseuraamusalan asiakkaat ovat marginaalinen huono-osaisten ryhmä, joilla syrjäytyminen ja päihteidenkäyttö ovat alkaneet jo usein lapsuudessa tai varhaisnuoruudessa. Vankiloissa on enemmän huumausaineiden käyttäjiä, kuin väestössä keskimäärin. (Partanen ym. 2015, 438-439).

Silta-Valmennuksen psykososiaalisen kuntoutuksen päämäärä on yhteiskunnallisen syrjäytymisen, päihderiippuvuuden ja rikollisuuden vähentäminen. Päivät kuntoutuksessa ovat vaihtelevia ja erilaisia keskusteluteemoja ja -ryhmiä on paljon. Eräs kuntoutuja kuvailee päivänsä näin:

Kokouksissa ollaa aamusin ja näissä jutellaan näistä päivän tapahtumista...se on sitä juttelemista ja asioitten miettimistä. Miksi käyttää päihteitä. Ja tämmösiä mientöjä elämästä, et mitä on tehny. K2

Kuntoutuksen viikko-ohjelmassa oleva toipumisryhmä keskittyy päihdeongelman hoitoon N/A & A/A askelien pohjalta. Kuntoutujat tekevät tehtäviä, joissa pohtivat omaa päihdeongelmaansa, addiktiosairauttaan sekä sen mukaan tuomia ongelmia.

Kuntoutusteemoissa aiheet vaihtelevat hyvin paljon arkisista asioista virastoasioiden hoitoon ja tunteiden käsittelyyn. Haastattelujen perusteella voidaan sanoa, että kuntoutujat kokivat omien tunteidensa läpikäymisen ja siitä keskustelemisen vaikeaksi. Ilmeni, että tunteita on aiemmin elämässä paettu päihteiden taakse. Lisäksi oli huomioitavaa, että kovinkaan monet kuntoutujista eivät osanneet kertoa tunteistaan, he eivät ole koskaan ajatelleet, miten valtava kirjo erilaisia tunteita onkaan olemassa.

Täällä puhutaan aika paljon noista tunnejutuista. Ja mä en sit taas oikeen...mä en oo sitte niinku yhtään tunneihminen. K4

Vankilasta vapauduttuaan kuntoutujan tulee käsitellä omien tunteiden ja ajatusten lisäksi päihdeongelmaa, vihan hallintakykyä ja turhautumisen tunnetta. (Ikponwosa & Richard 2011, 444.) Työskenneltäessä päihdeongelmaisten vankien kanssa, heitä on pyrittävä tukemaan tunteiden esilletuomisessa. Lisäksi erityisen tärkeää on tunteiden käsittelyyn

ja tunnereaktioiden hillintään liittyvien taitojen sekä keinojen opettelu ja tukeminen. Varsinkin kielteisten tunteiden käsittely sekä niistä puhuminen ovat kuntoutuksen alkuvaiheessa erittäin tärkeässä asemassa. (Hartikainen 1999, 55.) Näitä asioita on hyvin tärkeä pohtia kuntoutuksessa, sillä kohdatessaan uuden, haastavan tilanteen uudessa elämäntilanteessa, on väärän valinnan mahdollisuus hyvin suuri. Jos kuntoutujalla ei ole uusia keinoja eikä voimavaroja selviytyä uudesta haastavasta tilanteesta, ajautuu hän ehkä ajattelemattaan vanhojen tapojen ja tottumusten pariin.

Tunteiden käsittelyn tärkeys korostuu useasti erilaisten asioiden hoitamisen yhteydessä. Kuntoutujilla on usein sosiaalisten tilanteiden pelko, eivätkä he ole tottuneet hoitamaan omia asioitaan puhelimen välityksellä, saati virastoissa. He kertoivat avoimesti, etteivät hermot kestä odottelemista, vaan asia pitäisi saada hoidettua mahdollisimman nopeasti.

Haastattelujen aikana selvisi, että kuntoutujat kokevat päivärytmin hyvin merkityksellisenä kuntoutumisen kannalta. Vaikka vankilassakin on ollut päivärytmi, edesauttaa se siviiliin palaamista, kun on syy herätä aamuisin.

On päivärytmi ja joku syy herätä aamulla. On seki ny jo paljon. K2

Haastatteluissa kuntoutujien esille nostama päivärytmin merkitys on oleellinen osa elämänmuutosta. Kuntoutujat kertoivat sen myös edistävän päihteetöntä elämää, kun heillä on tekemistä päivisin.

Kuten Karsikas toteaa tutkimuksessaan (2005, 88- 90), keskeistä huumeusaineiden käyttäjien toipumisprosessissa on etsiä ja rakentaa uutta identiteettiä. Kuntoutujan tulisi löytää itsestään uusia, toipumista tukevia voimavaroja ja saada kokemus siitä, että omilla valinnoilla voi vaikuttaa elämänsä suuntaan ja tunne siitä, että hallitsee omaa elämäänsä. Päätös huumeista luopumisesta vahvistaa itsetuntoa, mutta vielä suurempi merkitys itsetunnon kasvamiselle on päihteistä kieltäytyminen, vaikka niitä tarjottaisiinkin.

Kuinka moni käyttömaailmasta on oikeesti ystävä? Aika kieroo, en mä tarvii sellasii ystäviä. Ei mulla oo enää mitään yhteistä niiden kanssa. K5

Vankeustuomio muuttaa elämää. Vankilassa on aikaa pysähtyä miettimään omaa mennyttä elämäänsä, joka monesta vangista tuntuu hyvin ahdistavalta. Vankeuden mukanaan tuoman pakollisen pysähdyksen voi nähdä mahdollisuutena kääntää tuomio

omaksi voimavarakseen. Eräs kuntoutuja koki saaneensa vankeusaikanaan hyvin suuren oivalluksen, että vankeusajan voi käyttää täysin hyödykseen ja pohtia elämäänsä.

On se itelle sellanen nolo asia, mut mä käännän sen omaks voimavaraks. K6

Vankilaan joutuminen muokkaa ihmisen itsetuntoa sekä identiteettiä. Tietynlainen leimautuminen ”vankilakundiksi” mahdollisesti vaikeuttaa entisestään paluuta tuomion jälkeen takaisin yhteiskuntaan (Haapasalo 2008, 240). Tämä voi olla myös olla riskinä uusintarikollisuuden näkökulmasta tarkastellen.

5.2 Millaista tukea Silta-Valmennus tarjoaa?

Psykososiaalinen työ vaikuttaa kuntoutujaan kokonaisvaltaisesti, psyykkisesti ja sosiaalisesti, mutta yhtä suuri merkitys on asiakkaan sisäisellä maailmalla; hänen ajattelulla, tunteilla ja menneillä kokemuksilla (Granfelt 2010, 132). Kuntoutuksen näkökulman koetaan kohdistuvan yksilön sopeuttamisella yhteiskuntaan (Rantanen 2009, 114).

Viikko pitää sisällään istumista ja omista asioistaan juttelemista. Et se on oikeastaan se oman itsensä tutkiskelu ja omasta itestä ja elämästä jakaminen on se, mikä on päällimmäisenä mielessä. K6

Erittäin tärkeänä osana päihdeongelmista toipumista on tukea kuntoutujaa rakentamaan tukea antava psykososiaalinen verkosto ja ympäristö (Partanen ym. 2015, 180). Usein tarvittava tuki jää kuitenkin puutteelliseksi, tai saamatta kokonaan. Päihdekuntoutuksessa tuleekin ottaa huomioon kuntoutujan koko sosiaalinen elämäntilanteensa, millaisessa ympäristössä hän elää (Lahti & Pienimäki 2004, 138-139).

Mä pitkään luulin, et mä hanskaan homman, mulla oli hyvät suunnitelmat sen toteuttamiseksi, mut ei mitään tukea sen toteuttamiseksi. Sit totesin, et mulla on kaks vaihtoehtoa. Joko mä tapan itсени, tai haen apua jostakin. K5

Haastatteluissa nousi hyvin esille yksittäisten kuntoutujien vaikutukset yhteisöön. Kuntoutujat kokevat yksilön kuntoutumisen hyvin hankalana, mikäli yhteisö on epärehellinen ja rikkoo toistuvasti yhteisön sääntöjä. Kuitenkin entisen elämän säännöt pätevät edelleen niin voimakkaana, että pidetään huolta vain omista asioistaan, vaikka tiedetään sen olevan riski myös omalle kuntoutumiselle. Siksi on tärkeää pyrkiä luomaan yhteisö, joka tukee raittiutta eikä päihteidenkäyttöä.

Kyllähän sä tiedät, se on se entinen elämäntapa. Ei ketään halua joutuu vasikaks.
K8

Ensimmäisen kolmen kuukauden aikana kuntoutuksen painopiste on tukea kuntoutujaa arjen päihitteettömyyteen ja rikoksettomaan elämään. Lisäksi kuntoutujaa tuetaan arjen taitojen opettelemisessa, autetaan häntä virastoasioiden hoidossa sekä suunnitelmallisessa omien asioiden hoitamisessa. Monellakaan kuntoutujalla ei ole juuri kokemusta asioiden hoitamisesta. Kuntoutujilla on usein hyvin lyhyt kärsivällisyys, jonka vahvistamista harjoitellaan myös.

Nyt tuntuu siltä, et eväät on ihan kohdallaan mennä eteenpäin. Silta tarjoaa kyllä aika maksimaalisen tuen. Ihmisiä on eri tilanteissa jatkamaan elämäänsä vankilan jälkeen, niin kyllä täällä tarjotaan mun mielestä enemmän, kuin paras mahdollinen tuki, kun se lähtee ihan asunnoista, toimeentulotukihakemuksen täyttämiseen asti.
K6

Kuntoutuksen ensimmäisen vaiheen jälkeen painopiste siirtyy oman elämän suunnitteluun, joka voi pitää sisällään opintoihin tai työhön hakeutumista. Yhdessä kuntoutujan kanssa hänelle laaditaan realistisia tavoitteita koskien itsenäistä asumista ja työelämää. Monella kuntoutujalla on luottotiedot menneet ja heillä saattaa olla aiempia vuokratasotejä, jolloin asunnon saaminen voi olla hyvin vaikeaa, jopa mahdotonta.

Jäänhän mä nyt työharjoitteluun tämän jälkeen ja asunnon saa tätä kautta. Ois ollu hirmu vaikeaa ilman tätä, kun ei oo luotot kunnossa. K2

Myös työntekijällä on suuri rooli kuntoutuksessa. Työntekijä tukee, auttaa ja neuvoo kaikissa arjen asioissa. Haastatteluissa kävi ilmi, miten hankala vankien on ymmärtää, että työntekijät ovat heidän puolellaan, sillä kokemukset vankilamaailmasta ovat osoittaneet muuta.

Se kun oikeesti tietää, että joku välittää ja auttaa. Ku ei vankilasta saa henkilökunnalta tukea. K2

Asiakkaan ja ohjaajan välille muodostuva yhteistyösuhde on kummallekin osapuolelle sosiaalinen kokemus, ja jos asiakkaalle välittyy ohjaajan aito halu auttaa tätä, voidaan yhteistyötä kutsua voimaannuttavaksi. (Kananoja ym. 2011, 136 - 137.) Kuntoutuksessa asiakkaat ja työntekijät muodostavat tiiviin yhteisön, jossa kuntoutujia ohjataan eteenpäin kannustaen ja heidän päätöksiään tukien ja vahvistaen.

Eikä tässä näitä ohjaajia ja työntekijöitä osaa pitää työntekijöinä, vaan ne on jotenkin niin osa yhteisöä. Et se vastaanotto on niin lämmin ja tavallaa auttava. Ja katoaan ne omat tarpeet ja lähdetään menemään niitä kohti ja kysytään, kuinka menee ja kuinka voit. Siis ihan niinku perusasioita. K6

Kuten Hartikainenkin (1999, 54.) toteaa, vangin tukihenkilönä toimimista ei voida nähdä vain tehtävänä. Se on olennainen osa henkilön elämänsänsenttä. Tärkeänä osana kuntoutusta on, että työntekijä sekä kuntoutuja ovat samalla tasolla, samanarvoisina.

5.3 Kuntoutuksen merkitys uusintarikollisuuden vähenemiseen sekä yksilön yhteiskuntaan integroitumiselle

Rikosseuraamuslaitoksen strategia pyrkii vähentämään uusintarikollisuutta. Jos yksilöä tuetaan irrottautumaan päihde- ja rikoskierteestä, eikä hänellä ole paikkaa mihin mennä, ei rahaa tai asuntoa, on se hyvin haasteellista.

Kyllä olis huonosti käynyt, jos olis suoraan kivitalosta päässy vapauteen. Aiemmin se on menny nii, et portista pihalle ja kamaa naamaan. Niin se on menny. Se on pelottavaa seistä kassit kädessä portilla kun ei yhtään tiedä, et mihin sitä menis. K2

Kuten Karsikas (2005, 97.) tutkimuksessaan toteaa, entisestä kaveripiiristä irtautuminen saattaa johtaa ulkopuoliseen tunteeseen, jolloin olisi ehdottoman tärkeää löytää uusi kaveripiiri, jolta saisi tukea kuntoutumisessa. Kun puhutaan vapauteen kuntouttamisesta, muutosprosessissa tulee huomioida vangin asenne-, että toimintatapoja: vanhojen toimintatapojen tilalle tulee löytyä uusia, rikoksetonta elämäntapaa tukevia toimintamalleja. Vapautuvasta vangista ajatus kaiken muuttamisesta saattaa tuntua ylivoimaisen vaikealta ja pelottavalta ja se saattaa jopa herättää vangissa turvattomuuden tunteita. (Kaupila 1999, 82.)

Vaikka irtautuminen vanhasta on vaikeaa, se on välttämätöntä oman kuntoutumisen kannalta. Miten vanki voi kuntoutua, jos liikkuu samoissa kuvioissa, kuin ennen vankilaa. Vanhoissa ympyröissä on jatkuvaa päihteidenkäyttöä ja mahdollisesti myös rikosmyönnteistä ajattelua, joka ei missään nimessä tee hyvää kuntoutuksen aloittaneelle vangille, kun houkutukset vanhoissa piireissä voivat olla hyvinkin suuret. Voidaankin ajatella, että irtautuminen vanhasta porukasta on ensimmäinen askel kohti parempaa tulevaisuutta.

Kuitenkin on muistettava, että tapahtuivatpa muutokset suuntaan tai toiseen, ne herättävät vangissa helposti muutosvastarintaa (Kauppila 1999, 82).

Kriminaalipolitiikassa voidaan ajatella olevan tyyppiryhmä, joka liittyy erilaisiin paine- ja motiivitekijöihin, jotka ohjaavat henkilöä kohti rikollisuutta. Tyyppiryhmässä on kyse yhteiskuntapolitiikan yleisistä keinoista, joita laajennetaan kriminaalipolitiikan ulkopuolelle. Tähän sisältyy myös vapautuvien vankien jälkihuolto. Voidaan ajatella, että rikollisuuteen voidaan vaikuttaa vahvistamalla yksinäisten, päihdeongelmaisten miesten asemaa ja näin estää heidän syrjäytymisensä. (Laine 2010, 212.)

Tää kuntoutus edistää siviiliin siirtymistä todella paljon, onhan tää niinku paras mahdollinen tapa vapautua ja saada...löytää uutta suuntaa elämälleen ja ettei joudu suoraan porteista ulos. K3

Vapautuvat vangit ovat vaikeasti asutettava ryhmä, varsinkin kun asumisen tulisi tukea vangin kuntoutumista. Asunnottomuus koskettaakin eniten päihdeongelmaisia rikok-senuusijoita.

Sillon kun mä vapauduin sieltä tutkintavankeudesta, ei ollut tukiverkostoa eikä mitään. Porteista pihalle muovikassit kädessä. Ja se ei sit vaan pysyny hallin-nassa. Se lähti menee sitä samaa rataa. Sit meni vuosi enne kun sen sai lyötyy katki. K5

Huumeriippuvaiset vangit ovatkin määritelty kaikkein syrjäytyneimmäksi ryhmäksi asunnottomien joukossa, sillä heidän kohdallaan asunnon säilyttämiseen köyhyyden ja sosi-aalisten ongelmien lisäksi vaikuttavat riippuvuus ja lojaalisuus rikollista alakulttuuria koh-taan. Kuitenkin, vaikeimmassa asemassa ovat päihteitä käyttävät vangit, joille ei ole ole-massa oikeastaan mitään paikkaa, jonne voisi mennä. (Kananoja ym. 2010, 269 - 272.)

Vertaistuki

Kuten Ikponwosa & Richard (2011, 447 – 449) toteavat, vihdoin on olemassa järjestöjä, jotka tarjoavat tukea yhteiskuntaan liittymisessä. KRIS- yhdistys (Criminal Returning into society) toimii tukiverkostona vapautuneelle vangille ja auttaa myös osaltaan työnhaussa ja päihdeongelman käsittelyssä.

Tampereella toimiva KRIS- toimintakeskus koostuu entisistä rikollisista, joiden vertaistuki on vapautuvalle vangille hyvin merkityksellistä. Heidän toimintaperiaatteensa koostuu

neljästä merkityksellisestä asiasta; päihteettömyys, rehellisyys, toveruus sekä yhteisvastuullisuus. KRIS- toimintakeskuksessa käynti ei edellytä päihteettömyyttä, mutta päihtyneenä toimintakeskukseen tuleminen on kielletty. (Kris, 2016.) Silta-Valmennus ja KRIS tekevät merkittävää yhteistyötä ja monet kuntoutujat vierailevat usein toimintakeskuksella sekä osallistuvat heidän järjestämiin toimintoihinsa, kuten jalkapallopeleihin.

Vertaistuki on pääjuttu, niinku kaikki kaikessa. K5

Ikponwosa & Richard (2011) viittaavat hyvin artikkelissaan vertaistuen merkitykseen takaisin yhteiskuntaan pyrkivälle. Kuntoutumisen kannalta on hyvin tärkeää, että on olemassa muitakin samassa tilanteessa olevia, joilta on mahdollista saada vertaistukea. Vapautunutta vankia voi pelottaa tutustua uusiin asioihin yksin, mutta vertaisryhmän, kuten KRIS:in järjestämiin yhteisiin tapahtumiin voi olla paljon helpompi osallistua, vaikka yksin. Kun kuntoutuja tietää muidenkin tuntevan samalla tavalla ja ajattelevan samoja asioita, on se keskeinen voimavara takaisin yhteiskuntaan integroitumisessa. Kuten Ihalainen (2011, 233) toteaa, on faktoja siitä, että vertaisen kokemusta on hankala kumota.

Kyllähän se nyt auttaa mua, voi puhua ihan mistä vaan. Ihminen tietää tismalleen, millaista elämää oon elänyt ja mitä oon kokenut. K2

Ihalaisen mukaan (2011, 233) voidaan ajatella, että henkilöllä, joka on vielä suorittamassa rangaistustaan, on yhteinen kokemuspinta jo sieltä vapautuvan henkilön kanssa. Vertaistukea hän kuvailee erityisesti henkisenä yhteytenä, jossa vertainen on edellä kuljija ja oikean suunnan näyttäjä.

Voidaan todeta, että kuntoutujien mielestä psykososiaalinen kuntoutus on erinomainen silta siirryttäessä vankilasta vapauteen. Kuntoutujat nostivat kokonaisvaltaisen kuntoutuksen merkityksen korkealle, sillä kertoivat tarvitsevansa tukea elämän monelle osa-alueelle. Tieto siitä, että omilla valinnoilla voi vaikuttaa elämänsä suuntaan, voi aiheuttaa hämmennystä pitkien tuomioiden jälkeen, varsinkaan kun kuntoutujalla ei ole välttämättä tietoa muunlaisesta elämästä, kuin siitä mikä on hänet vankilaan tuonut. Tuki ja rohkaisu, jonka kuntoutujat saavat työntekijöiltä koettiin hyvin tärkeäksi. He saavat itse tehdä päätöksiä omaa elämäänsä koskien, mutta tarvittaessa työntekijä toimii suunnan näyttäjänä sekä omien päätösten vahvistajana. Kuntoutujat kokivat puhumisen tärkeänä. Aiemmassa elämässä vaikeista asioista ei olla puhuttu. Monet kertoivat, että kokevat vieläkin ryhmässä omista tunteistaan ja ajatuksistaan puhumisen hankala, kun taas toisille puhuminen tuntui olevan hyvin luonnollinen osa kuntoutumista.

6 SILTA UUTEEN ELÄMÄÄN

Tutkimustulokseni osoittavat, että Silta-Valmennuksen tarjoama psykososiaalinen kuntoutus toimii erittäin merkityksellisenä välivaiheena – siltana kahden maailman, vankilan ja siviilin välillä. Kuntoutuksessa jokainen kohdataan ihmisenä, eivätkä kohtaamiseen vaikuta menneisyydessä tapahtuneet asiat.

Rikosseuraamuslaitoksen vuoden 2015 toimintakertomuksesta ilmenee, että valvotun koevapauden käyttö vähentää merkittävästi rikoksen uusimisriskiin. Viiden vuoden seuranta-ajalla vankilasta vapautumisen jälkeen takaisin vankilaan, yhdyskuntapalveluun tai valvontarangaistukseen päätyi 55,4% vangeista. Vastaava luku koevapauden kautta vapautuneilla oli 35,7%. (Rikosseuraamuslaitos 2015, 5.) Toimintakertomukseen viitaten voidaan todeta, että vaiheittaisella vapautumisella on hyvin suuri merkitys rikoksen uusimisriskiin.

Uusintarikollisuuteen on vaikuttanut vähentävästi vankien kanssa tehtävän kuntouttavan työn ohella myös laskuun kääntynyt rikollisuuden määrä, väestön ikääntyminen ja rangaistusta suorittavien henkilöiden keski-ikänsä nousu sekä ensikertalaisien määrän nousu, sillä ensikertalaisten uusimisriski on muita pienempi. Voidaan todeta, että valvotun koevapauden käyttö ei ainakaan lisää uusimisriskiä, päinvastoin. (Rikosseuraamuslaitos 2015, 6.)

Haastateltavista ainoastaan yksi oli suorittamassa ensimmäistä tuomiotaan. Monet haastateltavista olivat olleet monia vuosia vankilassa. Kuitenkin yksi tekijä yhdisti kaikkia haastateltavia – päihteet. Kaikkien haastateltavien tuomiot liittyivät jotenkin päihteisiin. Haastatteluissa kävi ilmi, että osa tuomituista oli myynyt päihteitä ja osa oli tehnyt rikoksia päihteiden vaikutuksen alaisena tai päihteiden käyttöä rahoittaakseen. Haastatteluissa nousi esille selkeä yhteys päihdeongelman ja rikollisen toiminnan välillä.

Rikoksia ei oo selvinpäin tehty. Kaikissa ollu se, et joko tarvii rahaa päihteisiin tai on ollu päihtyneenä. Ei mulla oo koskaan mitään mielenkiintoa rikoksia tehdä. K5

Vaikka päihteitä ja rikollisuutta ei voida automaattisesti yhdistää toisiinsa, niiden välillä on hyvin vahva yhteys. Päihteet heikentävät päätöksentekokykyä ja itsekritiikkiä. Rikollinen elämäntapa rohkaisee päihteiden käyttöä. Myös tietynlainen ympäristö luo paineet rikollisuudelle ja päihteille. Kuitenkin on arvioitu, että vähentämällä päihteiden käyttöä, myös rikollisuus vähenee. (Partanen ym. 2015, 440.)

Mä annoin itelleni luvan vetää välillä kamaa. Luulin, et se pysyis hanskassa. Tai se pysyki, jokusen kuukauden. K3

Tutkimustulokset osoittavat, miten suuri merkitys vaiheittaisella vapautumisella on uusintarikollisuuden kannalta. Kuntoutujan tullessa kuntoutukseen, kohtaa hän valtavasti erilaisia haasteita, joihin ei ole aiemmassa elämässään törmännyt. Haastatteluissa kuntoutujat nostivat päivärytmin hyvin merkitykselliseksi, että on joku syy herätä aamuisin. Kuntoutuksessa kuntoutujat opettelevat vähitellen kantamaan vastuuta omasta elämästään ja omista asioistaan saaden henkilökunnalta neuvoa ja rohkaisua valita oikea suunta.

Halutessaan muutosta elämäänsä, kuntoutujat ovat usein kahden maailman välissä. Heillä on menneisyydessä kaveriporukka, jossa suurin osa elää sellaista elämää, johon kuntoutujat haluavat muutosta. Entinen elämä pitää sisällään päihteitä ja rikosmyönteistä ajattelua. Kuitenkin pystyäkseen muuttamaan oman elämänsä suunnan, vaatii se irtautumista entisistä kaveriporukoista. Usein kuntoutuksen aloittaessaan kuntoutuja ei vielä ole valmis luopumaan vanhoista tutuista ympyröistä, mutta kuntoutuksen aikana ihminen oivaltaa, että vanhasta kaveriporukasta irtautuminen on ainoa tapa saada pysyvä muutos aikaiseksi. Tämä tuntuu usein pelottavalta ajatukselta. Jo uusi päihteetön elämäntapa on suuri muutos, eikä ympärillä ole enää mitään ”tuttua ja turvallista”.

Voidaan ajatella, että kuntoutusvaihe on eräänlainen silta vanhan ja uuden maailman välissä. Hyvin usein kuntoutujat eivät tiedä, mikä sillan toisessa päässä – uudessa elämässä odottaa. Kun ajatellaan kuntoutusta kokonaisvaltaisesti, he saavat sisältöä elämään, uudenlaisia tuttavuuksia ja ystävyysuhteita. He huomaavat, että vanhassa elämässä tehdyt teot eivät ole merkityksellisiä, vaan suurin merkitys on teoilla, joita tekee nyt.

Kuntoutujat kärsivät usein itsetunto-ongelmista, eikä uusiin ihmisiin tutustuminen ole helppoa, vaan se saattaa jopa pelottaa. Siksi yhteisön tarjoama vertaistuki on erittäin tärkeässä asemassa uutta kaveriporukkaa etsiessä. Entisessä elämässään kuntoutujien on ollut helppo tutustua uusiin ihmisiin päihteiden vaikutuksen alaisena, mutta rohkeus lähestyä uusia ihmisiä selvin päin on erittäin haastavaa. Tämä helpottaa kuntoutujan saadessa itseluottamusta ja rohkeutta tehdä asioita selvänä.

Tutkimuksessa käy ilmi Silta-Valmennuksen tarjoaman tuen merkitys vaiheittain vapautuvalle vangille. Kuntoutujat nostavat aiemmat vapautumiskokemuksensa esille negatiiviseen sävyyn. Haastattelussa nousi esille vankien aiemmat vapautumiskokemukset, jolloin he ovat vapautuneet suljetusta laitoksesta suoraan kadulle muovikassit kädessä. Kun rikosseuraamuslaitoksen pyrkimys on vähentää uusintarikollisuutta, on suoraan suljetusta laitoksesta vapautuminen huono vaihtoehto. Kun vanki vapautuu pitkältä tuomiolta ilman paikkaa johon mennä, on vanhoihin tuttuihin kuvioihin paljon helpompaa palata.

Viime tuomiolta kun mä vapauduin, ku mä olin kolme vuotta ollu kiinni, en käyny lomilla tai missään muurien ulkopuolella. Ja sitte mut lykätään kahden kassin kanssa saramäestä pihalle. Mä siinä hetken aikaa mietin, et mitä vittua mä teen.

K4

Lisäksi kuntoutujat nostivat esille sen, miten tärkeää vankiloissa olisi kiinnittää huomiota vapautumisvaiheessa tarjottuun tukeen. Aiemmin heitä kohdanneet huonot kokemukset vankilan virkamiesten kanssa tuntuivat vaikuttavan myös siihen, että kuntoutujien on vaikea aluksi ajatella, että kuntoutuksessa jokainen on samanarvoinen, oli kyseessä sitten kuntoutuja tai työntekijä.

Ne ajattelee siellä, et ei noista tuu koskaan yhtään mitään, nii annetaan niiden vaan olla. Ja kaikkien pitäis olla tasa-arvosii, ni kyl se ihmisarvo tuntuu olevan joidenkin silmissä vähän eri. Ne on vähän niinku sillee, et nyt ne on täällä laitoksessa, mut sit ku ne menee pois, ni se ei oo enää meidän murhe, tehköön mitä tekee. K5

Kuntoutuksessa jokaisen kuntoutujan elämäntilanne kartoitetaan ja yhdessä kuntoutujan kanssa mietitään tavoitteet kuntoutusjaksolle. Kuntoutujat asettavat itselleen pieniä tavoitteita, joiden toteutumista seurataan kuukausittain. Kun vanhat tavoitteet on saavutettu, asetetaan uudet tavoitteet samalla pohdittien, miten asetetut tavoitteet voidaan saavuttaa. Kuntoutuksen edetessä vastuuta kuntoutujan asioista siirretään vähitellen kuntoutujalle itselleen samalla häntä tukien. Kuntoutujat nostavatkin haastatteluissa esille, miten tärkeää on oppia ottamaan vastuuta omasta elämästään.

Täällä on ollu just sellasta kannustusta tehdä ne asiat ite ja sellasta vastuullisuutta.

K5

Kuntoutuksen aikana kuntoutujaa tuetaan päihteettömyyteen sekä opastetaan ottamaan vähitellen vastuuta omasta elämästään, mikä on monelle vapautuvalle vangille vieras

käsitys. Kuntouksen aikana kuntoutujalle etsitään asunto, mikä on ilman tukea vaikeaa, sillä kovinkaan monella vankilasta vapautuvalla ei ole luottotiedot kunnossa. Kuntoutuksen aikana kuntoutuja saa luotua uusia verkostoja ympärilleen, jotka tukevat päihtetöntä ja rikoksetonta elämää. Useat kuntoutujat kertovat huomanneensa kuntoutuksen aikana, että elämä voi olla upeaa myös selvin päin.

Lämminhenkinen ja turvallinen paikka vapautua vankilasta. Jos oikeesti haluaa apua, niin kyllä sitä täältä saa. K6

Kuntoutuksen lopputulokseen vaikuttavat tarjotun tuen lisäksi myös kuntoutujan oma motivaatio ja tahto muutokseen. Jos kuntoutujan motivaatio loppuu samaan aikaan kuin vankeusrangaistus, ei hänen aikansa muutokselle ollut vielä sopiva. On muistettava, että kaikki muutos lähtee omasta tahdosta, ketään ei voi pakottaa muutokseen. Lisäksi on muistettava, että pienetkin muutokset saattavat aiheuttaa muuttujassa muutosvastarintaa, jolloin halutaan muutosta, muttei olla valmiita muutokseen tarvittaviin toimenpiteisiin.

Ajatus opinnäytetyöni aiheeseen syntyi alkuvuodesta 2016. Kypsyttelin aihetta pitkään mielessäni, kunnes keväällä päätin tehdä tutkimuksen psykososiaalisen kuntoutuksen merkityksestä vankilan ja siviilin välissä. Kokonaisuudessaan opinnäytetyöprosessini kesti siis alle puoli vuotta.

Koen saavuttaneeni tärkeän tutkimustuloksen, sillä valvottua koevapautta käytetään vielä hyvin vähän, vaikka sen merkitys vapauttamisvaiheessa on hyvin suuri. Vaikka kaikki haastattelemani henkilöt eivät olleet vielä valvotussa koevapaudessa, kaikilla oli kuitenkin tavoite päästä koevapauteen. Pohdin monesti tutkimuksen aikana keinoja, joilla valvottua koevapautta voisi käyttää enemmän, ja sitä kautta tutkimustulosten mukaan vaikuttaa uusintarikollisuuteen.

Tärkeimpänä asiana koen kuitenkin, että vaikka kuntoutuja ei kuntoutuksen jälkeen onnistuisikaan tavoittelemassaan elämänmuutoksessa, on kuntoutus varmasti opettanut asioita uudesta elämästä, jotka saattavat myöhemmin elämässä muistua mieleen – Silloin, kun aika muutokseen on oikea.

6.1 Opinnäytetyön eettisyys ja luotettavuus

Laadullista tutkimusta tehdessä on syytä kiinnittää erityistä huomiota tutkimuksen eettisyyteen sekä luotettavuuteen aina ensimmäisestä ajatuksesta tulosten julkaisemiseen. Laadullista tutkimusta tehtäessä on tärkeää, että sen pohjalla olevat tiedot on hankittu ja raportoitu eettisten arvojen mukaan. Ihmisiä haastattelevassa tutkimuksessa lähtökohdiana on ihmisarvon kunnioittaminen. Eettisyyden merkitys tulee huomioida niin haastattelujen, kuin myös koko opinnäytetyöprosessin aikana. Jo itsessään tutkimusaiheen valinta on eettinen ratkaisu; miksi tutkimukseen ryhdytään? (Hirsjärvi ym. 2013, 23 – 24.)

Koen, että tutkimukseni eettisyyttä ja luotettavuutta lisäsi saamani tutkimuslupa Rikosseuraamuslaitokselta sekä Silta-Valmennukselta. Ennen haastatteluiden aloittamista painotin jokaiselle haastateltavalle osallistumisen olevan vapaaehtoista, ja että haastattelu voidaan lopettaa, mikäli haastateltava niin haluaa. Vaikka tutkimukseeni ei osallistunutkaan kuin kahdeksan (8) kuntoutujaa, koen heidän vapaaehtoisuuden kuitenkin lisäävän tutkimukseni luotettavuutta, sillä he ovat oma-aloitteisesti osoittaneet kiinnostuksensa opinnäytetyöhöni sekä haastatteluun osallistumiseen. Mikäli haastattelu ei olisi ollut vapaaehtoista, ja haastateltavien joukkoon olisi kuulunut myös kuntoutuksen keskeyttäneitä, olisi tutkimustulos ollut varmasti hieman erilainen.

Suoritin kaikki tutkimukseeni liittyvät haastattelut viikon sisällä. Koin sen hyödylliseksi tutkimustani ajatellen, sillä kun minulla ei ollut aiempia haastattelukokemuksia, tuntui että ensimmäinen haastattelu meni vähän harjoitteluna, sillä seurasin vain tarkasti paperille etukäteen laatimiani kysymyksiäni. Haastattelujen edetessä rohkaistuin haastattelijana, ja opin pitämään haastattelutilanteen enemmänkin mukavana keskusteluna. En tuijotellut juurikaan kysymyksiä, vaan keskustelu tuntui etenevän luontevasti teema-alueiden mukaisesti, jolloin kysymysten esittäminen oli hyvin luontevaa. Toki muutaman kerran haastattelun aiheet meinasivat lähteä karkaamaan, joten minun oli haastattelijana pidettävä keskustelu tiettyjen aiheiden parissa. Haastattelutilanteissa koin hyvin tärkeänä antaa haastateltavalle tilaa kertoa avoimesti omista kokemuksistaan ja tuntemuksistaan, joten pyrin esittämään heille avoimia kysymyksiä, mikä osaltaan myös tukee tutkimuksen luotettavuutta.

Ennen haastatteluiden aloittamista olin ollut työharjoittelussa Kuntoutussillassa yli kuu-kauden, ja kaikki haastateltavat tunsivat minut. Kuitenkaan en edustanut heille Rikos-

seuraamuslaitosta tai muitakaan viranomaisia, jonka koen lisäävän tutkimukseni luotettavuutta. Haastateltavien luottamus minuun lisäsi haastattelutilanteiden onnistumista ja aitoutta, kun heidän ei tarvinnut miettiä, mitä minulle uskaltaa kertoa. Tämä on mielestäni hyvin tärkeänä osana tutkimukseni luotettavuutta, sillä usein kohtaamisia vankien kanssa vaikeuttaa luottamuspuola. Kun he ovat elämässään käyneet läpi hyvin vaikeita vastoinkäymisiä, heidän on hyvin vaikea luottaa edes itseensä ja omiin mahdollisuuksiinsa selviytyä, ulkopuoliseen ihmiseen luottamisesta puhumattakaan. Aiempien kokemustensa vuoksi, heidän on usein hyvin vaikea uskoa ihmisten vilpittömyyteen.

Tutkimuksen kannalta oleellista oli, että puhuimme haastateltavieni kanssa samaa kieltä. Valikoin kysymykset niin, että niihin oli helppo vastata ja tarvittaessa vielä tarkensin kysymyksiäni. Tutkimustulosten eettisyyden kannalta on tärkeää, ettei haastateltava tunne oloaan haastattelutilanteessa epämiellyttäväksi. (Mäkinen 2006, 108-109).

Litteroinnin tehtyäni tuhosin äänityksen poistamalla sen koneesta. Litteroin asiakirjat omalle tietokoneelleni joka on salasanalla suojattu. Kaikki tutkimukseen liittyvä materiaali tulee vain omaan käyttöni pysyen sähköisessä muodossa. Opinnäytetyön valmistuttua poistan kaikki tutkimusmateriaalit koneeltani.

Tieteelliselle tutkimukselle on asetettu vaatimuksia, joita opinnäytetyössäni noudatan. Näitä ovat universaalisuus, yhteisöllisyys, puolueettomuus sekä järjestelmällisen epäilyn periaate. Näiden perusteella tieteellistä totuusarvoa tulee pohtia riippumatta esittäjien henkilökohtaisista ominaisuuksista, tietoa on etsittävä omaa henkilökohtaista uraa tai tieteellistä arvovaltaa huomioimatta sekä tutkimuksessa saatua tietoa on kriittisesti tarkasteltava. (Hirsjärvi ym. 2009, 21 – 27.)

Tutkimuksen luotettavuuden kannalta, on myös hyvin tärkeää, että haastattelija on samassa asemassa haastateltavan kanssa. (Mäkinen 2006, 111). Tämän vuoksi koen hyvin tärkeänä sen, että ennen haastateltavat tunsivat minut jo ennen haastatteluiden aloittamista.

Halusin tutkimustuloksia kertoessani käyttää paljon myös haastatteluista suoraan poimittuja lausahduksia, jotka mielestäni lisäävät tutkimuksen luotettavuutta ja lisäksi kiinnostävät lukijan huomion herkemmin.

LÄHTEET

- Alasuutari, P. 1999. Laadullinen tutkimus. 3. uudistettu painos. Tampere: Vastapaino Oy.
- Blomster, P. & Muiluvuori, M-L. 2011. Rikosseuraamusasiakkaiden määrä ja rakenne 1975-2010. Teoksessa R. Lavikkala & H. Linderborg (toim.) Rikosseuraamustyön kehittämisen kysymyksiä. Rikosseuraamusalan koulutuskeskus. Tampere: Juvenes Print, 141 - 150.
- Ekunwe, I & Jones, R. 2011. Doing Re-entry : Accounts of Post-prison release in Finland and the United States. Teoksessa Global Perspectives on Re-entry. Tampereen yliopisto. Viitattu 16.8.2016. http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/66153/doing_re-entry_2011.pdf?sequence=1
- Granfelt, R. 2008. Osalliseksi omaan elämään : Work out- ohjelma nuoren vangin tukena. Helsinki: Rikosseuraamusvirasto. Rikosseuraamusviraston julkaisuja 4/2008.
- Granfelt, R. 2010. Syrjäytymisestä vapaaksi vankilassa. Teoksessa T. Laine, S. Hyväri & P. Vuokila-Oikkonen (toim.) Syrjäytymistä vastaan sosiaali- ja terveysalalla. Helsinki: Tammi, 131 – 146.
- Haapasalo, J. 2008. Kriminaalipsykologia. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Hartikainen, H. 1999. Ihmisenä ihmiselle. Teoksessa R. Ursinus & M. Kempas (toim.) Kaltereista kaveruuteen. Vangin tukihenkilön käsikirja. Helsinki: Tummavuoren Kirjapaino, 54-56.
- Hartoneva, A.; Mohell, U.; Pajuoja, J. & Vartia, M. 2015. Yhdyskuntaseuraamukset ja vankeus. Helsinki: Tietosanoma Oy.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2009. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hirsjärvi, S.; Remes, P. & Sajavaara, P. 2010. Tutki ja kirjoita. 15.-16. painos. Helsinki: Tammi.
- Hirsjärvi, S.; Remes, P. & Sajavaara, P. 2013. Tutki ja kirjoita. 18. uudistettu painos. Helsinki: Tammi.
- Hypén, K. 2004. Vankilasta vuosina 1993-2004 vapautuneet ja vankilaan uudestaan palanneet. Rikosseuraamusvirasto. Julkaisuja 1/2004.
- Ihalainen, J. 2011. Yksilö ja integraatio. Teoksessa R. Lavikkala & H. Linderborg (toim.) Rikosseuraamustyön kehittämisen kysymyksiä. Helsinki: Rikosseuraamusalan koulutuskeskus, 229-233.
- Järvelä, S. 2002. Lainrikkajien kuntoutuksesta vapaudessa. Teoksessa M. Salminen & K. Toivonen (toim.). Vankeinhoidon perusteet. Vankeinhoidon koulutuskeskus. Helsinki: Tietosanoma Oy, 267-289.
- Kananoja, K.; Lähteinen, M & Marjamäki, P. 2011. Sosiaalityön käsikirja. Helsinki: Tietosanoma Oy.
- Kanerva, E. 2011. Onko elämällä väliä? Puhutaan elämän tarkoituksista. Juva: PS-kustannus.
- Karsikas, V. 2005. Selvinpäinolosta tulee hyvä fiilis. Päihdeongelmaisten vankien voimaantumisen. Helsinki: Rikosseuraamusvirasto. Rikosseuraamusviraston julkaisuja 3/2005.
- Karsikas, V. 2014. Järjestöjen monenlaiset roolit vankien tukemisessa. Teoksessa J. Lindström & K. Kumlander (toim.) Auttamista, vaikuttamista, asiantuntemusta. Järjestöjen monet roolit rikinaalityössä. Helsinki: Humanistinen ammattikorkeakoulu, 15-35.

Kauppila, T. Vankeudesta vapauteen. Kuntoutumisen haasteet ja tuki. Teoksessa R. Ursinus & M. Kempas (toim.) Kaltereista kaveruuteen. Vangin tukihenkilön käsikirja. Helsinki: Tummavuoren Kirjapaino, 80-85.

Kaurala, M & Kylämarttila, V. 2010. Rangaistuksesta vapautuvan kuntoutujan asema. Helsinki: Kriminaalihuollon tukisäätiö.

Keinänen, A.; Tolvanen, M.; Helminen, M. & Kilpeläinen, M. 2010. Vankien poistumislupekäytännöt ja niiden yhteneväisyys. Helsinki: Rikosseuraamuslaitos. Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja 4/2010.

Kettunen, R.; Kähäri-Wiik, K.; Vuori-Kemilä, A. & Ihalainen, J. 2003. Kuntoutumisen mahdollisuudet. Porvoo: WSOY.

Kris www-sivut 2016. Viitattu 9.9.2016. www.kris.fi

Lahti, J.& Pienimäki, A. 2004. Päihdekuntoutus rakentuu sosiaaliselle perustalle. Teoksessa V. Karjalainen & I. Vilkkumaa (toim.) Kuntoutus kanssamme: ihmisen toimijuuden tukeminen. 7.lisäpainos. Tampere: Juvenes Print, 137-150.

Laine, M. 2002. Kuntoutus vankilan tehtävänä. Teoksessa M. Salminen & K. Toivonen. Vankeinhoidon perusteet. Helsinki: Tietosanoma Oy.

Laine, M. 2014. Kriminologia ja rankaisun sosiologia. Helsinki: Tietosanoma Oy.

Laine, T.; Hyväri, S. & Vuokila-Oikkonen, P. (toim.) 2010. Syrjäytymistä vastaan sosiaali- ja terveysalalla. Helsinki: Tammi.

Laki rikosseuraamuslaitoksesta. 2009. L 27.11.2009/953 muutoksineen.

Laki valvotusta koevapaudesta. 2013. L 23.8.2013/629 muutoksineen.

Metteri, A.; Valokivi, H. & Ylinen, S. (toim.) 2014. Terveys ja sosiaalityö. Jyväskylä: PS-kustannus.

Motiuk, L. 2003. Rikollista käyttäytymistä selittävät teoriat. Teoksessa R. Järvenpää & P. Klemola (toim.) What works. Mikä toimii vankeinhoidossa ja kriminaalihuollossa? Vantaa: Dark Oy, 11-51.

Myhrberg, P. 2012. Vankeuden täytäntöönpano. Tampere: Juvenes Print.

Mäkinen, O. 2006. Tutkimusetiikan ABC. Helsinki: Tammi.

Mäkipää, L. 2010. Valvotun koevapauden toimeenpano ja sovellettavuus. Helsinki: Hakapaino Oy.

Oikeusministeriö. 2013. Yleistä kriminaalipolitiikasta. Viitattu 10.09.2016. www.oikeusministerio.fi/fi/index/toimintajataavoitteet/kriminaalipolitiikka/yleistakriminaalipolitiikasta.html

Partanen, A.; Holmberg, J.; Inkinen, M.; Kurki, M. & Salo-Chydenius, S. 2015. Päihdehoitotyö. Helsinki: Sanoma Pro Oy.

Portti vapauteen www-sivut 2016. Viitattu 4.5.2016. www.porttivapauteen.fi

Raatikainen, E. 2015. Lujita luottamusta. Asiakassuhteen rakentaminen sosiaali- ja terveysalalla. Juva: PS-kustannus.

Rantanen, T. 2009. Kuntoutus, vaikuttavuus ja ”sosiaalinen”. Teoksessa T. Rantanen (toim.) Kuntoutus, vaikuttavuus ja kehittäminen – Näkökulmia rikosseuraamusalan työn kehittämiseen. Vantaa: Edita Prima Oy, 107-117.

Richter, M. 2002. Vankeinhoidon käytännöt. Teoksessa M. Salminen & K. Toivonen (toim.). Vankeinhoidon perusteet. Helsinki: Tietosanoma Oy, 79-98.

Rikosseuraamuslaitoksen www-sivut 2016. Viitattu 25.4.2016. <http://www.rikosseuraamus.fi>

Rikosseuraamuslaitos 2016. Rikosseuraamusasiakkaat 1.5.2016. Helsinki: Rikosseuraamuslaitos. Viitattu 10.09.2016. http://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-monisteetjaraportit/YQ5ZDg1GZ/2016-02_Rikosseuraamusasiakkaat_1.5.2016.pdf

Rikosseuraamuslaitos. 2012. Hallittu vapauttaminen. Rikosseuraamuslaitoksen käsikirjoja /2012. Luonnos 20.7.2012. Viitattu 1.6.2016. http://www.socca.fi/files/2777/RISE_Hallittu_vapauttaminen_kasikirja.pdf

Rikosseuraamuslaitos. 2016. Rikosseuraamuslaitoksen tilinpäätös ja toimintakertomus vuodelta 2015. Helsinki: Rikosseuraamuslaitos. Rikosseuraamuslaitoksen monisteita 1/2016. Viitattu 01.06.2016 . http://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/risenasiakirjoja/netra-asiakirjat/q9StbagET/Tilinpaaatos_ja_toimintakertomus_2015.pd

Romakkaniemi, M & Väyrynen, S. 2011. Päihde- ja mielenterveyskuntoutujien kokemuksia psykososiaalisesta kuntoutuksesta. Teoksessa A. Järvikoski; J. Lindh & A. Suikkanen (toim.) Kuntoutus muutoksessa. Tampere: Juvenes Print, 135-152.

Ruusuvuori, J. & Tiittula, L. (toim.) Tutkimushaastattelu ja vuorovaikutus. Teoksessa J. Ruusuvuori & L. Tiittula (toim.) Haastattelu – tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. 3. painos. Tampere: Vastapaino, 22-57.

Silta-Valmennus ry:n www-sivut 2016. Viitattu 25.4.2016. <http://www.siltavalmennus.fi>

Särkelä, A. 2001. Välittäminen ammattina. Näkökulmia sosiaaliseen auttamistyöhön. Tampere: Vastapaino.

Travis, J. 2005. But They All Come Back. Facing the Challenges of Prisoner Reentry. Washington: The urban Institute Press.

Tyni, S. 2011. Rikosseuraamusasiakkaiden uusintarikollisuus. Teoksessa R. Lavikkala & H. Linderborg (toim.) Rikosseuraamustyön kehittämisen kysymyksiä. Tampere: Juvenes Print, 153-172.

Tyni, S. 2015. Vankeinhoidon vaikuttavuus. Onko kuntoutukselle tilastollisia perusteita? Helsinki: Rikosseuraamuslaitos. Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja 1/2015.

Valtioneuvoston asetus vankeudesta. 2015. L 30.4.2015/548 muutoksineen.

Vankeuslaki. 2005. L 23.9.2005/767 muutoksineen.

Liitteet

Liite 1: Teemahaastattelun runko

Haastattelukysymykset vangeille

Teema 1: **Taustatietoa / Historiaa**

- Kerro hieman taustastasi. Miten pitkä ja monesko tuomio sinulla nyt on?
- Mikä on tuomioiden/tehtyjen rikoksien taustalla?
- Oletko aiemmin osallistunut kuntouttavaan toimintaan (vankilassa/siviilissä) ja miten olet ne kokenut?

Teema 2: **Kuntoutus Silta-Valmennuksessa**

- Kuvaile tyypillinen päiväsi/viikkosi Silta-Valmennuksessa. Mitä se sisältää?
- Edellä mainitun kertomuksen mukaan, minkä koet olevan kuntoutusta?
- Miten koet yhteisömuotoisen kuntoutuksen, mikä sinusta on merkityksellistä kuntoutumisen kannalta? Perustele.
- Miksi hakeuduit Silta-Valmennukseen, etkä vain lopettanut päihteiden käyttöä?
- Miten koet, että kuntoutuksesta on ollut hyötyä?
- Nimeä kolme merkityksellistä asiaa, jotka olet kuntoutuksen aikana kokenut/oivaltanut

Teema 3: **Kuntoutuksen merkitys yhteiskuntaan integroitumiseen/Rikoksen uusi-
miseen**

- Miten koet saavasi tukea kuntoutuksen työntekijöiltä? Millaista tukea olet saanut? Onko annettu tuki ollut riittävää?
- Mitä ajattelet kuntoutuksen vertaistuesta?
- Miten palaaminen takaisin siviiliin olisi onnistunut suoraan suljetusta laitoksesta/avolaitoksesta?

- Miten koet, että kuntoutumisjakso edistää elämää vapautumisen jälkeen?
- Koetko, että kuntoutus antaa sinulle eväät jatkaa rikoksetonta elämää? Mitä merkittävää olet kokenut kuntoutusjakson aikana?
- Jos joku vankilamaailmasta kysyisi sinulta tästä paikasta, mitä hänelle kertoisit?

Liite 2. Tutkimuslupahakemus

TUTKIMUSLUPAHAKEMUS

Opinnäytetyön tekijä:	Krista Keloniemi
Koulutusohjelma:	Sosiaalian koulutusohjelma, Sosionomi (AMK)
Oppilaitos:	Turun Ammattikorkeakoulu, Ruiskatu 8, 20720 Turku
Opinnäytetyön ohjaaja:	Lehtori Anssi Lähde
Tutkimuksen yhteyshenkilö:	Katri Niemi, ohjaaja/Kuntoutus-Silta
Opinnäytetyön nimi:	Psykososiaalisen kuntoutuksen merkitys vaiheittain vapautuvalle vangille – Silta-Valmennuksen kautta takaisin yhteiskuntaan?

Opinnäytetyön tavoitteet/Tutkimusongelma:

Opinnäytetyöni tarkoituksena on selvittää teemahaastatteluiden perusteella, millainen vaikutus Silta-Valmennusyhdistyksen tarjoamalla kokonaisvaltaisella psykososiaalisella kuntoutuksella on vapautuvan vangin integroitumisella yhteiskuntaan. Psykososiaalista kuntoutusta voidaan hyödyntää monissa eri asiakasryhmissä, mutta aion perehtyä erityisesti vankien kanssa tehtävään psykososiaaliseen kuntoutukseen, ja siihen, mitä sillä tarkoitetaan.

Opinnäytetyön toteutus/Aineistonkeruu:

Opinnäytetyöni on kvalitatiivinen tutkimus, jossa kerään aineistoa haastattelemalla Silta-Valmennusyhdistys ry:n kuntoutuksessa olevia vankeja. Haastatteluteemat rakentuvat opinnäytetyöni teoreettisten lähtökohtien pohjalta.

Toteutan opinnäytetyöhöni tekemällä seitsemän (7) yksilöteemahaastattelua, joihin kerään kaikilta haastatteluun osallistuvilta kirjallisen suostumuksen ja toteutan haastattelut henkilötietolain (523/1999) huomioon ottaen. Tutkimuksessani haastateltavat esiintyvät anonyymeina ja siten, että heitä ei voida tutkimuksen perusteella tunnistaa.

Aion nauhoittaa ja litteroida kaikki haastattelut, jotta pystyn jälkepäin analysoimaan niitä. Käytän opinnäytetyössäni aineistolähtöistä analyysiä, jossa tutkimusaineiston sisältöä tulkitsemalla voidaan luoda ikään kuin yleisimpiä havaintomaisemia. Tämä antaa oikeutta haastateltavien henkilökohtaisille näkemyksille ja kokemuksille kuntoutuksen merkityksestä. Tavoitteena on luoda tutkimusaineistosta teoreettinen kokonaisuus, jolle tutkimustehtävä antaa suuntaa. Aiemmat teoriat tai havainnot eivät määritä aineistoanalyysin toteuttamista tai lopputulosta. Tutkimusaineistoa käsitellään täysin luottamuksellisesti ja tutkimustulokset analysoidaan siten, ettei kukaan osallistujista ole tunnistettavissa. Tutkimuksen tietoja ei käytä kukaan muu kuin minä. Tutkimuksen valmistuttua tiedot hävitetään asianmukaisella tavalla.

Opinnäytetyön aikataulu:

Aloitan opinnäytetyöni suunnittelemisen keväällä, tarkoitukseni on saada opinnäytetyön teoriaosuus valmiiksi heinäkuun loppuun mennessä. Kesällä suoritan suuntaavan työharjoitteluni Silta-Valmennuksen Kuntoutus-Sillassa, jossa tulen heinäkuussa 2016 suorittamaan kaikki seitsemän (7) teemahaastattelua. Haastattelujen litteroinnin teen heinä-, -elokuussa. Haastattelujen pohjalta jatkan opinnäytetyön tutkimustulosten analysointia elokuussa. Tavoitteenani on saada opinnäytetyö valmiiksi ja esitetyksi syksyllä 2016.

Opinnäytetyön julkaisu ja raportointi:

Tutkimusaineisto analysoidaan ja tutkimustulokset raportoidaan teoreettisin jäsenyyksin. Opinnäytetyön tutkimustulokset esitetään seminaarissa syksyllä 2016. Valmis opinnäytetyö voidaan julkaista sähköisessä muodossa Theseus-tietokannassa.

Liite 3. Sopimus haastatteluun osallistumisesta

SUOSTUMUS OPINNÄYTETYÖHÖN OSALLISTUMISEEN

Turun Ammattikorkeakoulu, Sosiaalian koulutusohjelma 2016.

- Olen saanut tietoa opinnäytetyöstä ja tutkimuksen tavoitteista
- Suostun vapaaehtoisesti osallistumaan opinnäytetyön yksilöhaastatteluun
- Henkilötietoja ei tuoda julki missään vaiheessa opinnäytetyöprosessia, sekä tiedot käsitellään siten, ettei henkilö ole tunnistettavissa opinnäytetyössä
- Henkilön kertomat tiedot säilytetään salassapitosäädökset huomioiden ja kaikki haastatteluihin liittyvä materiaali hävitetään opinnäytetyön valmistumisen jälkeen
- Kaikki antamani tiedot ovat täysin luottamuksellisia

Suostun siihen, että minua haastatellaan ja haastattelussa kertomiani tietoja käytetään opinnäytetyöhön. Osallistumiseni haastatteluun on täysin vapaaehtoista ja halutessani voin keskeyttää osallistumiseni. Keskeyttäessäni opinnäytetyön haastattelun, saadut tiedot hävitetään välittömästi eikä niitä käytetä opinnäytetyötä tehdessä.

Paikka ja aika

Haastateltavan allekirjoitus ja nimenselvennys

Opinnäytetyön tekijän allekirjoitus ja nimenselvennys

Liite 4. Haastateltavat kuntoutuajat

Kuntoutuja 1: 32-vuotias mies, kolmas kerta vankilassa. R-kuntoutuja. Haastateltu 25.7.2016

Kuntoutuja 2: 40-vuotias mies, 12 kertaa vankilassa. Siviilikuntoutuja. Haastateltu 25.7.2016

Kuntoutuja 3: 32-vuotias mies, kolmas kerta vankilassa. Valvotussa koevapaudessa. Haastateltu 26.7.2016

Kuntoutuja 4: 38-vuotias mies, viisi kertaa vankilassa. Siviilikuntoutuja. Haastateltu 26.7.2016.

Kuntoutuja 5: 22-vuotias mies, toinen kerta vankilassa. Valvottu koevapaus. Haastateltu 26.7.2016.

Kuntoutuja 6: 39-vuotias mies, ensimmäinen kerta vankilassa. Valvottu koevapaus. Haastateltu 28.7.2016.

Kuntoutuja 7: 26-vuotias mies, toista kertaa vankilassa. R-kuntoutuja. Haastateltu 28.7.2016.

Kuntoutuja 8: 29-vuotias mies, toista kertaa vankilassa. R-kuntoutuja. Haastateltu 29.7.2016.

Liite 5. Tutkimuslupapäätös

Päätös

16.6.2016

37/332/2016

Opiskelija
Krista Keloniemi
Turku AMK
Sosionomi

Hakemuksenne 13.6.2016

Tutkimuslupahakemus

Olet hakenut Rikosseuraamuslaitokselta tutkimuslupaa Turun ammattikorkeakoulun sosionomi -opintojen opinnäytetyötä varten. Opinnäytteen ohjaa lehtori Anssi Lähde. Opinnäyte tehdään yhteistyössä Silta-Valmennus ry:n kanssa.

Tutkimuksen aihe

Psykososiaalisen kuntoutuksen merkitys vaihteittain vapautuvalle vangille – Silta-Valmennuksen kautta takaisin yhteiskuntaan?

Tutkimuksen toteutus

Noin seitsemän vangin haastattelut Silta-Valmennuksen Kuntoutus-Sillassa kesällä 2016.

Lupahakemus

Haette lupaa vankien haastatteluihin

Päätös

Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikkö myöntää teille tutkimusluvan hakemuksenne mukaisesti. Vankien haastattelut tulee tehdä kunkin vangin vankilan johtajan tai apulaisjohtajan suostumuksella.

Haastateltavien osallistuminen tutkimukseen on täysin vapaaehtoista ja heiltä tulee pyytää yksilöity kirjallinen suostumus osallistumisesta tutkimukseen ja haastatteluihin. Tutkimuksen tulokset on esitettävä niin, etteivät yksittäiset henkilöt ole tunnistettavissa. Tutkimusaineisto on säilytettävä siten, ettei se joudu ulkopuolisten käsiin. Tutkimusaineisto on tarkoitettu vain tutkimukselliseen käyttöön ja se on hävitettävä yksilötietojen osalta tutkimuksen valmistuttua. Tutkimuksen toteutus ja tutkimusaineiston keruu ei saa aiheuttaa kohutonta haittaa Rikosseuraamuslaitoksen muulle toiminnalle.

Osoite
Lintulahdenkuja 4
00530 HELSINKI

Puhelin
029 56 88500

Telekopio
029 56 88446

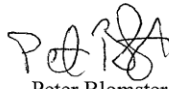
Sähköpostiosoite
kirjaamo.rise@om.fi

2(2)

Tutkimuksen valmistuttua siitä tulee lähettää kopio Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikköön, sekä Rikosseuraamusalan koulutuskeskuksen Kriminologiselle kirjastolle (Vernissakatu 2A, 01301 VANTAA). Opinnäyttees-tä tulee myös lähettää sähköpostitse tiivistelmä Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikköön (peter.blomster@om.fi). Rikosseuraamuslaitos pi-dättää oikeuden julkaista opinnäytteen intranet- ja tiivistelmän internet-sivuillaan.

Pauli Nieminen
kehitysjohtaja

Peter Blomster
erikoistutkija

Tiedoksi

Länsi-Suomen rikosseuraamusalueen johtaja